

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА

ФАКУЛЬТЕТ ФІНАНСІВ
Кафедра банківської справи та страхування

галузь знань	07 Управління та адміністрування
спеціальність	072 Фінанси, банківська справа та страхування
освітня програма	Банківський менеджмент
Форма навчання:	<u>Денна</u>

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему **«Управління активами та пасивами банку»**
(назва теми)

здобувача Бараненка Романа Сергійовича
(ПІБ здобувача)

(підпис здобувача)

Науковий керівник:
професор, докт.екон.наук.
(вчене звання, наукова ступінь)

Примостка Л. О.
(підпис) (Прізвище, ініціали)

**Робота допущена до захисту перед Екзаменаційною комісією з атестації
здобувачів вищої освіти (ЕК)**

Завідувач кафедри банківської справи та страхування: доктор економічних наук, професор _____
Примостка Л.О.
(підпис)

Київ 2023 р

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ ТА ПАСИВАМИ БАНКУ	7
1.1. Теоретичні основи управління активами та пасивами банку	7
1.2. Методи, інструменти та стратегії управління активами та пасивами банку.....	11
1.3. Ризики управління активами та пасивами банку.....	19
РОЗДІЛ 2. АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ ТА ПАСИВАМИ БАНКУ	30
2.1.Оцінка сучасного стану та ефективності діяльності банківського сектору України у 2020-2023 роках.....	30
2.2. А Аналіз активів та пасивів АТ «Державний ощадний банк України» у 2020-2023 роках	40
2.3. Геп-аналіз та управління валютною позицією банку.....	58
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ ТА ПАСИВАМИ БАНКУ	65
3.1. Структуризація фінансової моделі процесу управління активами та пасивами.....	65
3.2. Удосконалення процесу управління активами і пасивами банку на основі системи контролінгу.....	73
ВИСНОВКИ	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	82
ДОДАТКИ.....	86

ВСТУП

Процес управління пасивами та активами (далі УАП) банківських установ є одним із найголовніших елементів менеджменту банку, що поєднує синхронізацію рішень найвищого управлінського складу та досягнення необхідного балансу співвідношення між об'ємами та видами пасивних та активних операцій за-для того аби оптимізувати пропорції та взаємозалежності між прибутковістю банківської установи та рівнем банківських ризиків. У роботі приділено увагу та проаналізовано сутність та важливість процесу управління пасивами та активами банк. Разом з тим, виокремлено місце та роль даного процесу в системі банківського менеджменту.

У міжнародній спільноті банківської практики процес управління пасивами та/або активами, а саме рівень ефективності його імплементації виокремлюється як один із найбільш значущих чинників збільшення фінансової стійкості та стабільності, безумовно важливої в наш час - надійності, ліквідності та прибутковості банківської діяльності. Варто відзначити, що під час прийняття управлінських рішень у площині та відповідних аспектах управління пасивами та активами банків, суб'єкт прийняття таких рішень, в першу чергу, повинен виокремити та врахувати всі аспекти та нюанси фінансової діяльності банківської установи та швидкість адаптації до якісних та кількісних змін навколишнього середовища такого банку. Ті явища, що відбуваються останнім часом в економіці України, країн Європи та Америки, зокрема у банківській системі, а разом з тим, необхідність контролю стабільного функціонування банків призводить до того, що першочерговим завданням ключового управлінського персоналу кожного банку повинно стати ефективне та зважене керування пасивами та активами. Це є інтегрованим процесом, та компілює в собі пасиви, активи, їх структуру, динаміка, пов'язані із цим ризики, тощо.

Наявність в банківських установах впровадженого управління пасивами та активами ставить за необхідність створення адаптивної системи методів, способів та інструментів, що забезпечать виконання визначених цілей та завдань з

прибутковості, так, як саме вона є основою діяльності банку, як комерційної одиниці.

Серед українських та світових науковців, що приділяли час вивченню та поглибленню розуміння у площині управління пасивами та активами банку хотілось би виокремити наступних вчених: Діденко Н.Ю [3], Азізова К.М., Тисячна Ю.С. [4], Примостка Л.О [5], Зверук Л.А. [9], Довгань Ж.І. [10], Литвинюк О.В. [8], та інші [1,2,7 та інші]

Тим не менш, незважаючи на те, що була отримана значна частина відповідей та були здобуті неабиякі наукові результати вченими, до нині управління активами та пасивами банку лишається розкритим не до кінця, як в теоретичному, так і в практичному плані. В нашому розумінні необхідність вивчення та окреслення деталей в межах дослідження управління активами та пасивами банку є високою, через високу неоднозначність та дискусійність серед науковців.

Метою кваліфікаційної магістерської роботи є поглиблення теоретичних засад управління фінансовими потоками банку, а також розробка рекомендацій та пропозицій щодо підвищення ефективності управління активами та пасивами банку.

У відповідності із поставленою метою в магістерській роботі передбачається вирішення таких **завдань** :

- провести аналіз наукової літератури з питань управління активами та пасивами банку з метою виявлення теоретичних та методологічних підходів до розуміння процесу управління;
- вивчити та систематизувати методи, інструменти та стратегії управління активами та пасивами банку;
- визначити основні ризики та проблеми, а також їхній вплив на ефективність управління активами та пасивами банку, та фінансовий стан банку;
- оцінити сучасний стан та ефективність діяльності банківського сектору України. Проаналізувати структуру активів та пасивів банків України за 2020-2023 роки;

- дослідити стан системи управління активами та пасивами в банку АТ «Ощадбанк», що включає аналіз структури активів та пасивів, їхніх характеристик та коефіцієнтів, а також ефективності функціонування системи управління цими елементами;
- проаналізувати ГЕП, як міру відсоткового ризику, на який наражається банк протягом певного часового інтервалу та валютну позицію банку;
- визначити ключові проблеми та недоліків системи управління активами та пасивами в АТ «Ощадбанк», що дозволить сформулювати пропозиції щодо їх подолання. Окреслити напрями удосконалення системи управління активами та пасивами, а також процесів прийняття рішень в АТ «Ощадбанк»;
- розробити пропозицій щодо впровадження інноваційних методів та технологій управління активами та пасивами в банку.

Об’єктом дослідження є процес управління активами та пасивами банку.

Предметом дослідження є методи, інструменти та стратегії управління активами та пасивами банку для підвищення ефективності цього процесу.

Методи дослідження. Для виконання завдань дослідження та досягнення мети роботи, автором було використано наступні методи обробки та аналізу інформації: монографічний, порівняння (аналіз структури та динаміки показників банку), методи статистичної обробки інформації. Для роботи та аналізу статистичних величин були використані засоби MS Word, MS Excel, MS Power Point.

Методологічною основою дослідження є система способів наукового виокремлення та загальновідомі підходи до його проведення. Теоретичним базисом проведеного дослідження слугували основні положення банківської науки, сучасна банківська теорія, роботи вітчизняних та зарубіжних вчених стосовно проблематики формування сукупностей аналізу та управління активами та пасивами комерційних банків. До правового поля дослідження слід віднести

чинні законодавчі та нормотворчі документи, що регулюють функціонування банківських установ в Україні.

Інформаційною базою дипломної роботи магістра являються Закони України, нормативні основи Національного банку України, наукові праці зарубіжних та вітчизняних вчених з питань управління активами та пасивами у банківських установах, статистичні матеріали Національного банку України, інтернет-ресурси, а також первинні документи та фінансова звітність АТ «Державний ощадний банк України».

Структура магістерської роботи. Обсяг магістерської роботи становить 88 сторінок. Робота містить 13 таблиць та 23 рисунки, 2 додатки. Список використаних джерел налічує 32 найменування.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ ТА ПАСИВАМИ БАНКУ

1.1. Теоретичні основи управління активами та пасивами банку

Сукупність дій, що агреговано називаються управління активами та пасивами банку, є різнобічним та складним процесом. Це один із основних елементів менеджменту в банку, що поєднує в собі прийняття управлінських рішень та досягнення необхідного взаємовідношення між кількістю та видами пасивних та активних операцій банківської установи. Результати управління відіграють вирішальну роль у визначенні ідеального балансу між прибутковістю та рівнем різноманітних банківських ризиків. У працях світових вчених, у галузі економіки сутність управління активами та пасивами банку трактується по різному (додаток А, таблиця А.1).

Слід відмітити визначення сутності ряду вчених, для подальшого розуміння поняття «управління активами та пасивами банку», в нашому розумінні заслуговують на звернення уваги позиції вітчизняних та міжнародних авторів. Так, Л. А. Ключко під «управлінням активами та пасивами передбачає усесторонню координацію між операціями по залученню і розміщенню ресурсів з метою оптимізації чистого доходу при мінімізації ризику зменшити або втратити ліквідність, ризику недостатності власного капіталу і процентного ризику» [12, с. 105]. Такий підхід також підтримує українська вчена Л.О. Примостка вона зазначає: «під процесом управління активами та пасивами скоординоване управління фінансами банку, в процесі якого через узгодження управлінських рішень та досягнення певних пропорцій між активними і пасивними операціями досягається кілька цілей, таких як підвищення прибутку, зниження ризиків, аналіз і контроль над ліквідністю, управління спредом» [5].

Видатний на увесь світ вчений та економіст П. Роуз стверджує: «що управління активами та пасивами полягає у формуванні стратегії та здійсненні заходів, які приводять структуру балансу у відповідність з його стратегічними програмами. Увага зосереджується на методах управління балансом» [6, с. 126]. Світові вчені науковці Дж. Маршалл і Віпул К. Бансал трактують процеси управління активами та пасивами банку як «спробу мінімізувати схильність цінового ризику за рахунок витримування певних пропорцій між активами і пасивами для досягнення цілей (наприклад, досягнення встановленого рівня доходів) з одночасною мінімізацією ризику банку» [7, с.189].

Н. Ю. Діденко пропонує наступне визначення управлінням активами та пасивами банку: «Один із ключових процесів управління банком, що охоплює всі сфери фінансового менеджменту, від якості якого залежить ефективність його діяльності та здатність вижити у конкурентному середовищі» [3, с.43]. К.М. Азізова та Ю.С. Тисячна стверджують, що: «Процес цілеспрямованого впливу на банківські активи і пасиви за допомогою вибраних методів чи систем заходів у режимі детермінованої програми (регламенту) задля досягнення поставлених цілей» [4, с. 114]. Такого підходу дотримується і вітчизняний вчений-економіст О.В. Литвинюк, котрий визначає: «управління активами та пасивами банку це складний фінансовий механізм, який включає у себе управління фінансовими потоками банку, який здійснюється через узгодження управлінських рішень та досягнення певних пропорцій між активами та пасивами з метою оптимізації співвідношення між прибутковістю та рівнем ризиків, що виникають у процесі управління активами та пасивами банку» [8, с.312].

Заслугує неабиякої уваги трактування Л.А. Зверук, де розглядається управління активами і пасивами банку як «один із ключових процесів у системі управління банком, якому притаманні комплексність та стратегічний характер і від ефективності здійснення якого залежить конкурентна позиція банку на фінансовому ринку» [9, с. 309].

Слід відмітити, що ключовим напрямом управління активами і пасивами банківської установи повинен бути ризик, в тому числі процентний ризик.

Вважається, що значну увагу концентрують практичні підходи економістів щодо визначення управління активами і пасивами банків через цілі та стратегії, як компонент процесу управління та систему управління. Такої думки притримується світовий вчений-економіст П.С. Роуз: визначення управлінню активів та пасивів якого ми наводили вище.

Отже, як бачимо визначення сутності (ДОДАТОК А, таблиця А.1), авторами для трактування суті управління активами і пасивами банку використовуються такі категорії як: управління, регулювання, механізм, та характеристики - ключовий, цілеспрямований [6].

Під час того, як відбувається управління активами і пасивами банківської установи, механізм управлінського апарату банку встановлює перед собою чіткі цілі (рис. 1.1). Слід відзначити, що цілі визначають завдання та вихідні підходи всебічного розвитку банку.

Рисунок 1.1 – Цілі управління активами і пасивами банку [3,10,11 та інші]

Ключовими завданнями, де вимагаються прийняття рішень під час здійснення управління активами та пасивами банківської установи є [3,10,11 та інші]:

- Оптимізація доходів та ризиків
- Забезпечення ліквідності
- Управління ризиками
- Диверсифікація портфеля
- Відповідність регуляторним вимогам
- Оптимізація вартості капіталу.

Слід відзначити, що досягнення основної стратегічної цілі банківської установи у площині керування пасивами та активами можливе тільки за умов реалізації чітко окреслених завдань на які і спрямовується процес управління (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Ключові завдання процесу управління активами та пасивами банківської установи [3, 10, 11, 12, 13, 2 та інші]

Цілі	Завдання	Результати
Оптимізація рівня доходів та рівня ризиків	Оптимальний вибір активів та інвестування відповідно до стратегії реагування на ризики та дохідність	Максимізація прибутку при прийнятті відповідних ризиків
Управління ризиками	Аналіз, контроль та управління різними фінансовими ризиками	Зменшення негативних впливів фінансових ризиків на діяльність та стабільність банку
Портфельна диверсифікація	Мінімізації концентрації ризиків шляхом розробки та впровадження дій стосовно збалансування портфелів активів.	Забезпечення стабільнішої та більш збалансованої структури портфеля.
Забезпечення ліквідності	Розробка прогнозів потреби в ліквідних коштах та знаходження стратегій для їх забезпечення	Забезпечення достатнього рівня ліквідності для виконання зобов'язань у фінансовій площині
Відповідність вимогам регулятора	Дотримання обов'язкових регуляторних стандартів та норм	Відповідність стану банку обов'язковим регуляторним вимогам та як слідство уникнення санкцій, тощо.
Прогнозування та аналіз	Створення та імплементація моделей для можливості прогнозу фінансових показників а також для аналізу ринкових умов	Створення ліпшого розуміння фінансового середовища та забезпечення чітко окреслених прогнозів
Оптимізація вартості капіталу	Вивчення різноманітних джерел фінансування та обчислення вартості капіталу для відповідного джерела, включаючи власний капітал та залучені кошти. Аналіз різноманітних альтернативних джерел фінансування та вибір тих, які більшою мірою підходять для потреби та характеристики банківської установи.	Витрат на капітал зменшуються та відбувається залучення коштів на оптимальних умовах

У процесі виділення ключових функцій менеджменту банку необхідно обґрунтовувати в системі управління активами і пасивами відповідні блоки структури та наступні елементи: банківські фінансові потоки (вхідний, вихідний, чистий фінансовий потік) та фінансовий результат (чиста процентна маржа, та вартість власного капіталу); ринкові ризики (недостатній рівень збалансованості структури активних та пасивних портфелів; процентний, валютний, кредитний ризики та ризик ліквідності).

Залежно від обраної керівництвом банківської установи політики та стратегії встановлюється підхід до УАП. Відповідно до того, яка стратегія була обрана формується портфель активів, зобов'язань та капіталу як збірний образ сукупного портфелю, що спрямовується в подальшому на досягнення спільної мети [5 с. 96].

1.2. Методи, інструменти та стратегії управління активами та пасивами банку

Враховуючи вимоги концепції контролінгу, що безпосередньо створює нинішню парадигму управління банківською установою на підґрунті декомпозиції її результатів фінансової діяльності та ризиків повинна працювати система управління активами і пасивами банку [9].

У відповідності до того, якою є мета банку, можна виділити певні рівні управління пасивами та активами банківської установи, ними є: стратегічний, оперативний, тактичний (рис. 1.2) [3, 10, 11, 12, 13, 2 та інші].

Системою управління активами і пасивами банківської установи є комплекс складових (до них відносяться суб'єкти, об'єкти, інструменти), що знаходяться у взаємовідносинах та взаємозв'язках одне з одним. Вони встановлюються на кожному із рівнів управління: стратегічному, тактичному та оперативному, головною метою яких є досягнення сформованої мети для росту вартості капіталу банківської установи. Разом з тим, вище зазначені елементи

формують структурно-функціональну ідентичність та цілісність, що постійно знаходиться у динамічному розвитку та під впливом комплексу макро- та мікроекономічних (банківських) факторів. Нижче, ви можете спостерігати кожен із рівнів управління активами та пасивами банку. Вони характеризуються своїми управлінськими об'єктами, суб'єктами та інструментами [10].

Рисунок 1.2. Рівні управління активами та пасивами

В умовах кризових процесів та нестабільності економічного середовища, існування банків залежить від ефективного управління їх активними та пасивними портфелями, що і є першочерговим завданням ключового управлінського апарату банківської установи та вимагає створення та зміцнення відповідної системи методів та інструментів.

Кризові явища української та міжнародної фінансової систем виокремили низку принципових проблем фінансових методів та інструментів, що були використані для управління активами та пасивами банківських установ. В наш час перехід банківської установи на наступний рівень інноваційного розвитку та потреба в зведенні витрат до мінімуму від зовнішніх та внутрішніх небезпек потребує від менеджменту банківської установи створення інструментарного, систематичного забезпечення процесу керування та управління активами і

пасивами. Це в свою чергу потребує генерацію відповідної чітко сформованої та імplementованої системи інструментів та методів [11].

Аналізуючи практичні аспекти банківської діяльності, хочемо засвідчити, що в цілому використовуються три основоположні стратегії управління фінансовими ресурсами банків:

- 1) збалансоване управління активами та пасивами банку
- 2) стратегія управління активами банку;
- 3) стратегія управління пасивами банку;

Стратегія збалансованого управління активами та пасивами полягає в наступному, банківські установи розглядають власні портфелі активів та пасивів як одне суцільне. Таке уніфіковане та синергічне управління активами і пасивами дає необхідний інструментарій для створення раціональної структури балансової складової та побудову захисту від ризиків, що є викликані збудниками на зовнішніх фінансових ринках. Створення та подальші модернізації збалансованих стратегій визначаються завданнями, що ставить перед собою менеджмент банківської установи, серед них слід виокремити:

- встановлення контролю за активами та зобов'язаннями у механізмі стратегічних цілей банку;
- координація управління активами і пасивами задля досягнення максимальної плюсової різниці між витратами та доходами банку;
- управління ризиками, зокрема концентраційним, валютним, ризиком ліквідності та операційним ризиком.

Ведучи мову про стратегією управління активами мають на увазі векторний рух у напрямку розміщення залучених коштів банку а також власних коштів банку. При розміщенні коштів повинні бути здійснені дії з активами, що повинно призвести до якомога вищої дохідності, при цьому зберігаючи допустимий рівень ризику. Саме через це, стратегія управління активами вимагає виконання вимог з точки зору організації проведення стратегії. Серед таких слід виокремити акумуляція банківською установою високоліквідних активів, що представляються надійними кредитним та інвестиційним портфелями. Більше

того, ефективне управління операціями, що пов'язані з активами банку потребує чіткого виокремлення оптимального співвідношення взаємозалежності між дохідністю активів банківської установи та часткою запозичених та залучених коштів у структурі балансу комерційного банку [12].

Розглянемо стратегію управління пасивами банку, вона в основному спрямовується на аналіз та відповідні дії задля вирішення проблем ліквідності та створення відповідного портфеля пасивних ресурсів за рахунок залучення додаткового фінансування. Важлива увага приділяється встановленню контролю для джерел походження цих коштів банку. У відповідності до потреби, банківські установи можуть реструктуризовувати пасиви щоб мінімізувати витрати за залученими коштами, що і дає можливість збільшити прибутковість та капітал банку. Для того аби банки могли надавати довгострокові кредити, які являються високодохідними, тим не менш більш ризиковими та видаються орієнтуючись на довгостроковий часовий горизонт відбувається вибір оптимальних відношень між розміром та обсягом різних видів депозитних джерел та капіталом, що забезпечували б відповідний рівень стабільності фондів. Слід зазначити, що задля забезпечення необхідного обсягу, структури та кількості витрат за пасивами банківські установи застосовують цінові та нецінові види управління залученими коштами [13].

На практиці функціонування банків України збалансована стратегія управління активами та пасивами видозмінилась на стратегію комплексного підходу до управління активами і пасивами.

Впровадження такого виду стратегії спричинено посиленням глобалізаційних процесів у економічній сфері, та активізацією кредитно-інвестиційної діяльності, навіть в умовах війни. З підсиленням кризових аспектів у фінансовому просторі країни банківські установи пристосувались до використання індивідуалізованого підходу щодо управління своїми активами і пасивами, що спричинило появу стратегії комбінованого управління активами та пасивами [14]. Нинішній стан справ у секторі банківських послуг, необхідність в підвищенні рівня капіталізації та ліквідності банків зробили підґрунтя для

імплементації стратегічного управління активами та пасивами базуючись на використанні математико-економічних підходів та методів. Таким чином, банківські установи здійснюючи управління фінансовими ресурсами використовують різні стратегії управління пасивами та активами, спів використовуючи ці стратегії в залежності від того, яка політика визначена на ринку надання послуг банками.

Враховуючи складний характер управління активами та пасивами банку, стає зрозумілим, що воно складається з трьох основних елементів: інструментів, що використовуються, об'єкта управління та системи цілей, які спрямовані на досягнення конкретного результату в управління (як показано на рис. 1.3). Дослідження, проведені як у практичній діяльності, так і в наукових дослідженнях банківських установ, показали, що методи, які використовувалися для управління активами та пасивами, були зосереджені в першу чергу на зниженні банківських ризиків. Однак сучасні виклики вимагають позитивного зрушення в бік удосконалення інструментів і методів, що використовуються в міжнародній банківській практиці для управління активами та пасивами [14].

Методи, які використовуються для управління активами та пасивами, значною мірою залежать від використовуваних інструментів. Ці методи можна розділити на дві категорії: основні методи управління певним ризиком і методи моделювання структури балансу. Склад цих стратегій управління активами та пасивами, як кількісний, так і якісний, значною мірою визначається застосованими інструментами.

Управління ризиками є ключовим аспектом банківської діяльності, і певні методи використовуються для управління конкретними ризиками, які виникають через структуру активів і пасивів банку, а також їх коливання. Ці методи використовуються для управління процентним ризиком, валютним ризиком і ризиком ліквідності. Основні використовувані методи включають управління розривом, управління дюрацією (яке також називають імунізацією балансу), структурне балансування, трансфертне ціноутворення, управління валютною позицією, хеджування та метод розриву ліквідності [15].

Методи моделювання структури балансу стосуються побудови ідеальної моделі банківського балансу, де пропорція активів і пасивів узгоджується зі стратегічними цілями прогресу, а також враховує потенційні ризики. Такі методи охоплюють низку підходів, зокрема метод структурно-вартісного аналізу, експертний метод, метод оптимального управління ресурсами банку, імітаційне моделювання. Як можемо бачити, ця група методів включає статистичні, графічні а також математичні методи, що спрямовуються на моделювання структури балансу банку задля зниження встановлених критеріїв ризику. Основоположною метою управління ризиками, в тому числі і процентної ставки є зменшення впливу зміни процентної ставки на вартість капіталу шляхом зменшення, а за можливості мінімізації можливих втрат за відкритими позиціями, які банківські установи можуть зазнати через зміни в умовах турбулентності фінансового ринку. Отже, сутністю політики управління процентним ризиком є виокремлення та встановлення ключових напрямів управління процентним ризиком банку та контролю за ними.

Сукупність інструментів управління активами і пасивами включає в себе наступні елементи:

- 1) інформаційні системи,
- 2) моделі планування,
- 3) аналіз і оцінку сценаріїв,
- 4) системи прогнозування,
- 5) фінансові огляди та спеціальні звіти.

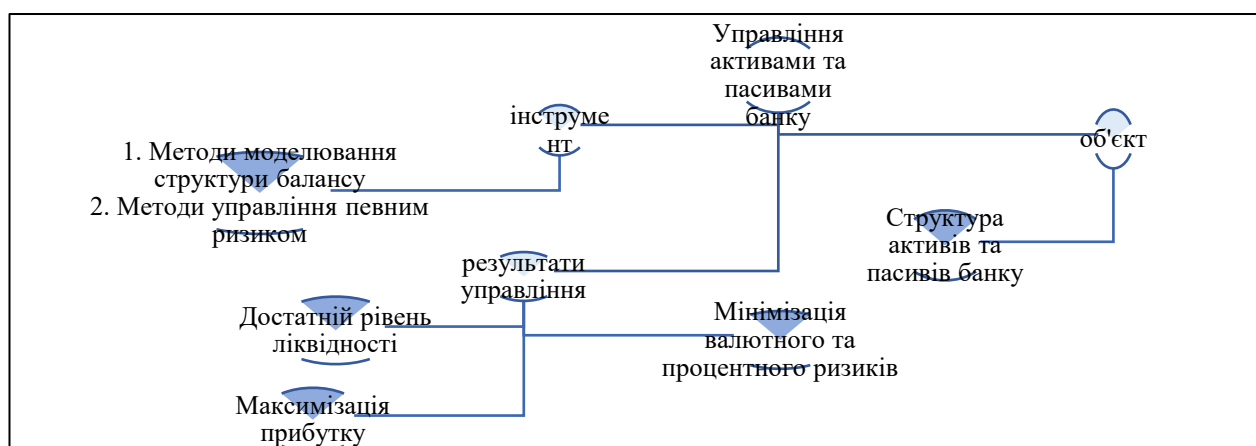

Рисунок. 1.3. Механізм управління активами і пасивами банку [9]

Таким чином управління активами та пасивами банківської установи покриває практично усі сфери фінансового управління банком, такі як стратегічне та середньострокове планування, оперативне управління, включаючи аналіз та контроль, управління прибутком та ризиками, формування аналітичного інструментарію [14].

Управління активами і пасивами в довгостроковій перспективі допомагає досягти конкурентоздатний рівень прибутку на активи (ROA) та прибутку отриманого на капітал (ROE). Щоденне управління банківським балансом та підтримка його у відповідності до нормативних значень досягається завдяки оперативному управлінню активами та пасивами. З точки зору даного аспекту ключовими індикаторами ефективності застосування управління активами та пасивами є процентний прибуток та чиста відсоткова маржа. Важливими складовими даного процесу є контроль та управління фінансовими ризиками, в першу чергу валютним ризиком та ризиком відсоткових ставок [4].

Стратегії управління фінансовою активністю банківської установи впроваджуються та діють через сукупність методів управління та аналітичних моделей. До таких моделей відносять: моделі гепу, моделі імунізації балансу, валютного метчингу (рис. 1.4) [5]. При цьому важливою умовою їх ефективного впровадження та використання є опція чітко прогнозувати змін у напрямі, величині та оборотності руху динаміки цін, курсів валют, цін на товари, фондових індексів, тощо. Для України та подібних країн з високим рівнем інфляції, політичною нестабільністю та ситуацією в економіці країни, прогноз цінової динаміки є ускладненим, що спонукає виникнення складнощів при використанні певних методів управління активами та пасивами.

Рисунок 1.4. Стратегії та моделі управління активами і пасивами банку [5]

Базуючись на ілюстрації, зображеній вище, можемо говорити про те, що для першої моделі цільовою функцією є максимізація прибутку (P) при умові зменшення та мінімізації ризику (R) завдяки установленню максимального допустимого значення, для другої моделі основою є мінімізація ризику при цьому жертвуючи показниками прибутковості, фіксуючи їх на певному рівні, не нижчому від заданого.

Підсумовуючи вищеописане, слід ще раз сфокусувати увагу на методах управління активами та пасивами банку, до них відносять структурне балансування, управління ГЕП-ом, керування дюрацією, управління спредом, балансова імунізація, страхування, хеджування. Таким чином, досліджуючи зв'язки між трьома вище розглянутими підходами з управління активами та пасивами банку, стає очевидним що кожен наступний елемент є логічним продовженням попереднього та включає в себе усю сукупність достеменно відомих прийомів та методів.

1.3. Ризики управління активами та пасивами банку

Зростання зацікавленості до проблем управління активами і пасивами комерційного банку обумовлюється специфічним видом бізнесу даної сфери бізнес-активності, посиленням суттєвості впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, конкуренції, що не зникає на національних та міжнародних ринках, а разом з тим фінансовою та економічною нестабільністю, тим більше в такий непростий час для України. Загалом проблематика управління активами та пасивами банку стала актуальною з поступовим розвитком банківської системи. Давніше комерційні банки мали можливість отримувати достатньо високий рівень прибутку, спираючись на досвід менеджерів, без урахування відповідності та чіткості обраних методів та практик роботи теоретичними засадами банківського менеджменту.

Впровадження та подальший розвиток дійсно якісної системи управління активами та пасивами банку є особливо актуальною для вітчизняних банків у кризовий період, період війни, а також період активного зростання і швидкоплинних ринкових кондицій. Механізм управління активами та пасивами - це надскладна, розгалужена, фінансова система, що включає в себе управління фінансовими потоками банку та на ряду з цим здійснюється завдяки узгодженню управлінських рішень й досягненням оптимальних співвідношень між видами та об'ємами пасивних та активних операцій з метою оптимізації взаємозалежності між прибутковістю банку та рівнем ризиків що приймають на себе банки, в період ведення своєї діяльності [13].

Управління активами та пасивами (УАП) є основоположною функцією без перебільшення кожного банку, що спрямований на створення рівноваги між дохідністю та притаманними ризиками. Тим не менш, даний процес не виключає наявності ризиків та проблем, що можуть суттєво вплинути на прибутковість та фінансову стійкість банку. Далі ми розглянемо ризики та проблеми, пов'язані з УАП банківської установи.

Перш за все, слід провести аналіз того, які ризики пов'язані з управлінням активами. До таких ризиків відносяться:

1) Кредитний ризик, який ми зазначали раніше. Він є одним із основних ризиків для банку, простими словами, це ризик того, що заборгованість по кредитами від клієнтів не буде погашена. Некоректна оцінка кредитоспроможності клієнта є безпосередньою причиною значних втрат для банку, оскільки не проаналізувавши або проаналізувавши невідповідним чином інформацію про позичальника банк ризикує видати свої активи із великим ризиком неповернення [20].

2) Валютний ризик: наявний чи потенційний ризик для надходжень коштів і капіталу, який виникає внаслідок несприятливих коливань курсів іноземних валют по відношенню до національної валюти та цін на банківські метали [20]

3) Ризик ліквідності: недотримання нормативів з ліквідності а також недостатність ліквідних та високоліквідних активів може бути причиною проблем з виплатами клієнтам та реалізацією своїх фінансових зобов'язань. З іншого боку, незбалансоване розподілення активів та пасивів банку може призвести до ситуації утворення надлишкової ліквідності, що в свою чергу призведе до зниження прибутковості банку та недоотриманні прибутку [20].

4) Ринковий ризик: У ринкових умовах постійно відбувається зміни, що можуть призвести до коливань відносно вартості активів банківської установи. Важливими аспектами цього ризику є валютний ризик, відсотковий ризики та ризик вартості цінних паперів (ЦП). Далі в роботі вище згадані ризики будуть розглянуті детальніше [21].

Ключовою проблематикою в межах управління активами та пасивами є наявність у кожного банку проблемних активів в складі балансу. Проведення аналітики даного явища вимагає від нас розуміння сенсу та причини виникнення такого типу проблемних активів. Тут застосовується певна класифікація проблемних активів, що проводиться за рівнем ліквідності та ступенем ризику

активу. Найвагомішою є управління ліквідністю в банку, так як від неї безпосередньо залежить і рівень ризику того чи іншого активу певного класу.

Першою та однією із основних тягарів, що діють на комерційні банки відносно підвищення їх ліквідності є вимога регулятора, що полягає в обов'язковому формуванні резервних коштів під відповідну кількість проблемних кредитів, це в свою чергу істотно впливає на життєдіяльність комерційного банку. Такі дії з боку регулятора є цілком логічними та виправданими, проте за умови, що проблемні активи комерційного банку становлять вагому частку, а відповідно до вимог, резерв формується на 100 % суми проблемних активів, це призводить до суттєвих проблем та стагнації у діяльності банківської установи. Проведення ретроспективного аналізу діяльності банків за останні роки показав, що такого роду резерви досягають вагомих та значущих обсягів і призводять до зростання банківських витрат у PnL частині періоду, зменшуючи їх загальні ресурси, які використовуються для проведення операцій поточної діяльності [16].

Дослідження способів та варіантів нівелювання проблемних кредитів, що використовують комерційні банки дозволило встановити наступне: по-перше, дії колекторських компаній та позови банку до суду з вимогою стягнути заставне майно з позичальника не призводять до необхідного ефекту та не виправдовують очікувань управлінців банку [17].

Реструктуризація може бути більш дієвою у відношенні заборгованості позичальника, вона відбувається за заздалегідь продуманими банком декількома варіантами, з точки зору оптимально допустимого варіанту для позичальника коштів (зниження відсоткової ставки, розширення періоду кредитування, запровадження "кредитних канікул" тощо). Необхідно розуміти, що така взаємовигідна співпраця між банком та позичальником принесе обом сторонам договору на кредитування більшу вигоду, аніж без варіантна конфронтація – нерозуміння та небажання банківської установи йти на найменші поступки та/або прагнення позичальника «втекти» від прямого діалогу в разі своєї неплатоспроможності з іншого боку.

По - друге, недостатня кількість дієвих превентивних заходів нівелювання проблемних кредитів. Основна частина проблемних кредитів в балансовій частині банку – неповернуті кредити, через це, першочергово, банку слід дуже детально аналізувати та досліджувати кредитоспроможність кожного потенційного позичальника. Більша кількість неповернутих кредитів припадає саме на юридичних осіб, саме тому необхідно впровадити систему в якій працівники банку аналізували б фінансову звітність підприємств з максимальним рівнем ретельності, адже зрозуміло, що дані в фінансовій звітності без аудиторських висновків можуть бути неправдивими на 100 відсотків, завищеними, тощо. Процес перевірки позичальників та надання кредитів повинен бути транспарентним, прозорим та проводитися лише за участі висококваліфікованих спеціалістів.

Одним із засобів недопущення проблемних кредитів є ширше впровадження та розвиток в банківську практику страхування від фінансових ризиків [1]. Звісно, навіть зараз є практика застосовується такого страхування, але не так масштабно і частіше за все воно пов'язане з іпотечним кредитуванням. Такий спосіб страхування є доволі витратним для банку, що знижує прибутковість та чистий маржинальний прибуток проте саме такий вид страхування дає можливість мінімізувати рівень ризиків банку, зокрема, ризик неповернення кредитних коштів. Такий вид страхування від неповернення кредитів є одним з основних інструментів хеджування від банківських ризиків.

Наступною масштабною проблемою в управлінні активами є кредитний ризик. Як було описано вище кредитний ризик це наявний або потенційно наявний ризик що стосується надходжень та капіталу, та утворюється в результаті неспроможності зі сторони позичальника виконати свої зобов'язання (згідно з умовами фінансової угоди на отримання блага, що була підписана з банківською установою). За своїм значенням кредитний ризик характеризується наявністю економічних відносин, що виникають між кредитором і позичальником у період заключення договору з приводу перерозподілу фінансових активів. (готівка,

депозит, чек, тощо). Складовими кредитного ризику є ризик прострочення платежу та ризик непогашення кредиту (тіла та/або відсотків).

Проблема зменшення та нівелювання кредитного ризику дуже гостро постає сьогодні, так як банківська система України зазнала значного впливу війни при цьому відбувається постійне розширення кола банківських послуг, зокрема такий різновид, як кредитування. Головним завданням в чітко вибудованому та раціональному управлінні кредитним ризиком є пошук реальних підходів до мінімізації кредитних ризиків й отриманні достатнього рівня доходів задля збереження пасивної частина балансу банку (активів вкладників) та підтримки життєдіяльності та функціонування банківських установ [8].

Основна частина реальних ризиків для банківської системи загалом криється у кредитах, наданих фізичним особам у валюті, що формують найбільшу частину коштів в загальній структурі кредитів наданих банками. Своєчасне виявлення факторів впливу на підвищення ризиковості дає можливість узагальнити потенційні негативні наслідки для банківського сектору, а саме:

- Якість кредитних портфелів банківських установ знаходиться під загрозою погіршення, оскільки відсоток прострочених та сумнівних кредитів продовжує зростати. Крім того, вартість заставних активів зменшується, що ще більшою мірою загострює проблему.
- Банки відчують ефект на собі за рахунок зниження прибутковості, перш за все тому, що вони повинні збільшити свої резерви для компенсації потенційних збитків від кредитних операцій, а також списати борги, які вважаються безнадійними. Ці дії зрештою підвищують ризик фінансових втрат для банків, особливо для кредиторів, які проводили ризиковану кредитну політиці, особливо в ситуаціях, коли національна валюта девальвувала.
- Виникнення проблеми із поверненням відсотку зовнішніх запозичень з причини погіршення фінансових результатів діяльності банків за рахунок зниження кредитної активності та капіталізації банківських установ.

Слід зазначити про існування таких наслідків негативного впливу факторів кредитного ризику: спад якісного показника кредитного портфеля, втрати активу

за основним боргом, втрата відсоткових нарахувань за кредитом, витрачання коштів на процес управління проблемними кредитами, втрачання ділової репутації банку, втрата частини капіталу, зменшення (міграція) кваліфікованих кадрів, інше. Задля забезпечення відповідного рівня дохідності по кредитним операціям і банківській діяльності в цілому, менеджменту банку слід приділяти увагу належним чином по відношенню до розробки та використання ефективних методів та способів управління кредитним ризиком. Як показують практичні напрацювання, ігнорування повною мірою чи неналежне керування кредитним ризиком може стати рушійною силою підвищення витрат за кредитними операціями і, як наслідок цього, до банкрутства банку в подальшому.

Валютний ризик - це потенційна можливість понести втрати, що обумовлюється несприятливою зміною в курсах іноземних валют по відношенню одна до іншої, у ході підписання угод на їхню купівлю-продаж. Це ризик виникає лише за наявності відкритої позиції у банку. Ризик несплати за терміновими валютними операціями залежить від рівня кредитоспроможності інвестора, як суб'єкту інвестування та терміну, на який укладається контракт. Працює закономірність, чим вищий термін по договору, тим вища ймовірність зміни курсу і як наслідок несплати по контракту, проте це за умов плаваючого, не фіксованого валютного курсу. В той час, ризик по термінових операціях доволі серйозний і комерційний банк, зі свого боку, змушений самотійно страхувати підписані з клієнтом термінові контракти [18].

Протиріччя між ліквідністю і прибутковістю банку є однією із основних проблем банківської установи при управлінні активами, що комерційному банку доводиться вирішувати за умови розміщення коштів. В першу чергу банк відчуває тиск акціонерів, які зацікавлених в більшій прибутковості, яка може бути отримана за рахунок постійного та неперервного, раціонального кредитування позичальників. Проте менеджмент банку має гарне уявлення, стосовно того, що завдяки таким діям знижується поточна та загальна ліквідність банківської установи.

Ще однією із проблем є чутливість комерційних банків до змін відсоткових ставок. При зростанні ставок, деякий відсоток вкладників починає вилучати свої, попередньо вкладені кошти в пошуках більшої прибутковості чи, взявши позикові кошти, призупиняють укладання додаткових угод на отримання нових кредитів. Разом з тим, зміна у відсоткових ставках впливає також і на ринкову вартість активів. Вимога нормативів ліквідності є найбільш пріоритетною, невиконання такої вимоги легко може призвести до підризу рівня довіри до банківської установи. Таким чином, проблематика управління активами зводяться до наступного: діяльність банківських установ постійно пов'язана з великою кількістю ризиків, а так як банки вважаються і мають бути уособленням надійності та безпеки, то процес управління ризиком є однією з основних функцій стратегічного планування в управлінні банком.

Таким чином, фінансові активи банку є важливим показником фінансової стійкості та стабільності банківської установи. Тому комерційні банки вважають активи основною рушійною силою для підтримки так званого „здоров'я” банківської установи, а також чинником, який обумовлює їх можливість генерувати в майбутній перспективі нові грошові потоки. Від того стану, в якому знаходяться активи, залежить потенціал банку в фінансовому аспекті, що і є причиною надання особливої уваги при управлінні фінансовими активами.

Далі мова піде про ризики, що пов'язані з управлінням пасивами. До таких ризиків відносяться:

1) Відсотковий ризик: Зміни рівня процентних ставок впливають на вартість зобов'язань банку, особливо депозитів клієнтів. Якщо банки не зможуть ефективно керувати цим ризиком, це може призвести до збитків.

2) Довгостроковий ризик: Невідповідність та незбалансоване співвідношення тривалості активів та пасивів може призвести до підвищення ризику, за якого вартість активів та пасивів різко змінюється внаслідок того, що відбуваються зміни у відсоткових ставках.

Проведення аналітичних процедур вітчизняної та міжнародної практики показують, що формування та розвиток депозитної бази кожного комерційного

банку процес доволі складний та нелінійний, стосується великої кількості проблем різної площини як суб'єктивного характеру, так і об'єктивного [16].

До суб'єктивних проблем можна віднести:

- ✓ слабка капітальна база банків (обмежені ресурси для покриття можливих збитків та ризиків) та масштаби діяльності;
- ✓ відсутність зацікавленості вищого управлінського керівництва банківської установи у залученні коштів клієнтів, зокрема населення, що викликано стратегічними та тактичними цілями і напрямками зосередження банку;
- ✓ недостатній рівень професійних якостей знань та вмінь вищої та середньої ланки менеджменту;
- ✓ нерозвиненість чи відсутність у багатьох банків науково-обґрунтованої, підтвердженої практичним базисом концепції проведення депозитної політики;
- ✓ точкові недоліки при організації депозитного процесу (відсутність розвинутого відповідального за депозитні операції підрозділу в банку;
- ✓ неправильна координація при постановці цілей та методів здійснення маркетингових досліджень депозитного ринку;
- ✓ нерозвинений та замалий спектр пропонованих послуг депозитного характеру.

Також є низка об'єктивних чинників до яких прийнято відносити наступне:

- ✓ прямий та опосередкований вплив держави та уповноважених державою органів на банки;
- ✓ вплив макроекономічних подій, чинників, явищ та міжнародних фінансових ринків на стан грошового ринку в країні;
- ✓ конкуренція на міжбанківському ринку;
- ✓ стан розвитку та зрілості грошового та фінансового ринків в Україні;

Також як одну із проблем, виділяють недостатню забезпеченість системи керування необхідною та своєчасною інформацією. Разом з тим, в умовах множинної кількості інформації, буде доцільним проявити ще одну надважливу

проблему для комерційних банків – це недостатню організованість в управлінні фінансовими потоками.

Отже, з точки зору ефективності управління пасивними ресурсами банківської установи наступний перелік завдань має бути своєчасно та правильно виконаний:

1. Розбиття пасивів та активів за ступенем їхньої еластичності по відношенню до відсоткової ставки (як сильно їхні вартості змінюються відповідно до змін у відсоткових ставках)

2. Створення достатньої кількості рівно потужних множин портфелів пасивів та активів банку з високою еластичністю. Що означає створення багатьох портфелів активів та пасивів банку з однаковим рівнем ризику та відповідністю до змін у відсоткових ставках, для забезпечення гнучкості та ефективного управління.

3. Побудова великої кількості диполів, тобто створення багатьох різних комбінацій активів та пасивів з метою отримання найвищого можливого відсоткового доходу, зважаючи на поточні ринкові умови та ризики.

4. Встановлення оптимальності в угрупованні портфелів активів та пасивів базуючись на багато параметричному критерії ефективності. Що означає визначення найкращих сполучень портфелів активів та пасивів, використовуючи багато параметрів для оцінки ефективності, з метою забезпечення найоптимальнішої фінансової стратегії.

5. Для пасивних та активних ресурсів із низькою еластичністю використовується транспортна задача оптимізації основуючись на критерії максимізації отримання чистого процентного доходу задля правильного керування структурою пасивів банку. Де транспортна задача це певний вид математичної задачі оптимізації, де вивчається оптимальний спосіб переміщення товарів з джерел до призначення, з метою мінімізації витрат або максимізації прибутку при деяких обмеженнях. Конкретно у даному контексті це означає використання цього методу для розподілу активів та пасивів з низькою

еластичністю таким чином, щоб максимізувати отримання чистого процентного доходу.

В наш час проблема активних та пасивних ресурсів пов'язана з їх невідповідністю. Практичні приклади роботи деяких банків України в повній мірі відображає недоліки автономного підходу до управління пасивами та активами, де все частіше виникають проблеми в ситуаціях при розміщенні надвеликої кількості кредитних ресурсів [23].

Так як активи та пасиви нерозривно пов'язані між собою, виокремлюють окрему групу ризиків, що пов'язані з управлінням як активами так і пасивами:

1) Недостатня інформація: недостатня або неправильна інформація може призвести до прийняття неправильних рішень щодо розподілу активів і пасивів, що загрожує фінансовій стабільності банків.

2) Внутрішній контроль: Відсутність чи порушення функціонування ефективного внутрішнього контролю може призвести до невідповідності між стратегією банку та його поточними операціями.

3) Регуляторні та/або законодавчі обмеження: Банкам слід дотримуватися законодавства та регуляторних вимог, встановлених НБУ, це може в деякій мірі обмежувати свободу дій банків у виборі стратегії управління активами та пасивами.

Таким чином, ризики та проблеми, що безпосередньо пов'язані з управлінням активами і пасивами, мають значний вплив на фінансову діяльність банківської установи. За умов ефективного управління відповідними ризиками та проблемами повинен використовуватись комплексний підхід, що буде враховувати всі фактори, як внутрішні, так і зовнішні, а також забезпечує необхідну інформаційну базу та внутрішній контроль [18].

Всі вище наведені та багато інших засобів та методів вкінці кінців складаються в різні підходи та стратегії з управління активами банківської установи. Як уже згадувалось раніше, зокрема, світові практики дієвою та збалансовану стратегію управління активами та пасивами вважають ту, яка полягає в наступному: комерційні банки розглядають свої портфельні активи,

встановлюють роль загального портфеля в максимізації прибутку за прийнятного рівня ризику. Інструментарієм для формування оптимально ефективної структури балансу а також створення захисного механізму від ризиків, що спричиняються значними коливаннями в параметрах фінансових ринків досягається завдяки спільному управлінні активами та пасивами комерційного банку. Таким чином управління активами розглядається як таке, що є невід’ємним від управління пасивними ресурсами банку. Впроваджується та розвивається збалансована стратегія управління на практиці використання спеціальних варіацій структурного балансування а також методів, що використовуються для управління ризиками. Одним із найбільш поширених серед таких, є метод управління розривом або ж геп-менеджмент, метод дюрації та метод операції з похідними фінансовими інструментами, що проводяться задля хеджування ризиків на строковому ринку [19].

РОЗДІЛ 2. АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ ТА ПАСИВАМИ БАНКУ

2.1.Оцінка сучасного стану та ефективності діяльності банківського сектору України у 2020-2023 роках

2020 рік суттєво спричинив зміни в життя та функціонування планети, значимо вплинув на економічну та політичну складову багатьох країн. Через наслідки, спричинені пандемією та карантинними обмеженнями, з одного боку відбулося погіршення життя людей, з іншого боку значно прискорилися розробка медичних, захисних програм та з'явилося сприятливе середовище для виникнення сплеску розвитку сучасних інформаційних технологій розвитку бізнесу. У той самий час, сектор банківництва залишився прибутковим. Українські банківські установи доволі швидко змогли адаптуватися та пристосувалися до праці за новими правилами гри та тимчасово встановленими стандартами.

Введення карантину викликало необхідність появи дистанційної роботи та підвищення заходів пов'язаних з безпекою. Все це змусило банки переглянути підходи до здійснення обслуговування своїх клієнтів у відділеннях банку, і також істотно вплинуло на зміну поведінкової моделі клієнтів. Серед суворих обмежень карантинного режиму суттєва кількість клієнтів почали користуватися дистанційним обслуговуванням. Велика кількість банків за короткий термін розширила пропускну можливість своїх digital-каналів та збільшила рівень надійності online-сервісів для користувачів банківських послуг. Серед користувачів почали ставати все більше популярними різного плану мобільні продукти [19].

В умовах введення карантинних обмежень одним із найважливіших аспектів було не зупинити/зменшити обсяги кредитування населення та підприємств. Значний вклад у вигляді допомоги банківським установам та бізнесу були вчасно розроблені НБУ, за підтримки урядом, програми підтримки та

продукти. Ці програми були впроваджені і в подальшому запрацював корисний для банків інструментарій розроблений НБУ задля підтримки рівня ліквідності банківських установ:

- кредити рефінансування довгострокові (до 5 років) з плаваючою обліковою ставкою НБУ;
- хеджування ризиків – виокремлений СВОП відсоткової ставки;
- програма підтримки малого та середнього бізнесу «Доступні кредити 5-7-9 %», портфельні гарантії для МСБ та пільгові іпотеки від уряду [24].

Проведення аналітичних досліджень станом на листопад 2020 року показали, що загальний об'єм фінансування банками за програмою «Доступні кредити від 5-7-9 %» складав 17 млрд грн.. Завдячуючи чітким, продуманим діям менеджменту та відповідного рівня попиту із боку користувачів (клієнтів) ця програма знайшла своє місце та зайняла відповідну нішу, а разом із тим активну підтримку АТ «Державний ощадний банк України» [24].

Серед найважливіших подій 2020 року для банківських установ, що позитивно вплинули на ринок, слід виокремити наступне: було досягнуто найменшої за всю історію банківської системи України облікової ставки 6 %. Відбулося успішне впровадження проекту «спліт», за якого із трьох фінансових регуляторів (НБУ Нацкомфінпослуг та Нацкомісії з цінних паперів та фондового ринку) залишились лише два: НБУ - регулятор страхових, лізингових, факторингових компаній, кредитних спілок, ломбардів та інших фінансових компаній, а також бюро кредитних історій, до повноважень НКЦПФР в свою чергу передалось регулювання та нагляд за діяльністю недержавних пенсійних фондів, адміністраторів пенсійних фондів, а також фондів фінансування будівництва [25]. Пройшло обрання нового фахівця на посаду голови НБУ (Кирило Шевченко) та внесення змін у склад правління НБУ. При цьому варто відмітити, що Коронавірус COVID-19 активував значну кількість ризиків фінансового сектора, до яких відносяться:

- кредитний ризик, спричинений тимчасовими фінансовими труднощами з боку позичальників;

- ринковий ризик, що зріс через підвищення турбулентності на фінансових ринках та зміну реальної вартості активів;
- операційний ризик, збільшення витрат на заходи, спрямовані на протиепідемічну діяльність (організація дистанційного обслуговування клієнтів та забезпечення віддаленої роботи персоналу).

24 лютого 2022 року російська НЕДО-імперія розпочала повномасштабну війну проти України, вторгнувшись на її територію, та порушивши цим територіальну цілісність. Це стало серйозним розвитком подій, що мав суттєвий вплив на геополітичну ситуацію в регіоні, Європі та світі загалом. Російська агресія викликала обурення та все стороннє засудження спільнотою міжнародних держав, а також викликала гострі спірні питання стосовно міжнародного права та суверенітету.

В такий час дуже важливо було об'єднатись НБУ із урядом, задля врегулювання функцій та збереження цілісності банківського сектору, а з ним і активів та пасивів банківських установ. У період введеного воєнного стану питання взаємодії НБУ та Уряду постало вкрай гостро. Національний банк України не став мурувати стіни навколо своєї незалежності, очікуючи наполегливі звернення з боку урядових інститутів, натомість центробанк став проводити політику запобігання кризових явищ державних фінансів та спільно з урядом почав впроваджувати всі необхідні дії та засоби для допомоги армії України та фінансування військових потреб, координації реалізації державних програм що спрямовувались на активізацію кредитування, активізацію економічної активності в країні та значущої перебудови в економіці [26].

Варто детальніше розглянути конкретні дії та заходи вжиті НБУ щодо взаємодії із банками та врегулюванням їх діяльності а також застосуванням грошово-кредитної та фіскальної політик, що без сумніву суттєво вносить свої корективи у обсяг, якісний та кількісний стан, оборотність і т.д. активів та пасивів банків.

- 8 березня 2022 року Правління Національного банку України встановлює, що центробанк за необхідності викупуватиме військові облігації уряду.

Відповідні зміни затверджуються постановою Правління НБУ № 43 «Про здійснення купівлі облігацій внутрішньої державної позики «Військові облігації» у період дії воєнного стану», що набрала чинності 8 березня 2022 року [27].

- Для підтримки бізнес-активності уряд значно посилює інструменти кредитної підтримки суб'єктів мікро, малого та середнього підприємництва. 27 березня 2022 року КабМін України ухвалює постанову «Про надання державних гарантій на портфельній основі у 2022 році». Державні гарантії починають надаватись для забезпечення часткового виконання боргових зобов'язань за портфелями кредитів банків-кредиторів, що надаються суб'єктам господарювання мікро-, малого та середнього бізнесу. Таким чином, на період воєнного стану передбачено суттєві спрощення з метою отримання кредитів за пільговими ставками, а також можливість отримання кредитування під 0% річних з гарантією від уряду на рівні 80% від суми кредиту.

- Національний банк України здійснює рефінансування банків задля підтримання їхньої ліквідності і для того, щоб вони продовжували кредитувати підприємства.

- Інше

24 лютого 2022 року згідно постанови «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» правління Національного банку України прийняв низку заходів, спрямованих на підтримку фінансової стійкості банків.

- 1) Банки продовжують роботу з урахуванням обмежень, визначених цією постановою.
- 2) Обмежити зняття готівки з рахунку клієнта в обсязі 100 000 грн. в день (не враховуючи виплати заробітної плати та соціальних виплат), крім підприємств та установ, що забезпечують виконання мобілізаційних планів (завдань), Уряду та окремих дозволів Національного банку України без нарахування та зняття комісій.
- 3) Заборонити видачу готівкових коштів з рахунків клієнтів в іноземній валюті, крім підприємств та установ, що забезпечують виконання

мобілізаційних планів (завдань), Уряду та окремих дозволів Національного банку України.

- 4) Підкріплювати банкомати готівкою без обмежень.
- 5) Банкам забезпечити роботу відділень в безперебійному режимі в умовах відсутності загрози життю та здоров'ю населення.
- 6) Призупинити роботу валютного ринку України, крім операцій продажу іноземної валюти клієнтами.
- 7) Зафіксувати офіційний курс на 24.02.2022 р.
- 8) Зупинити здійснення обслуговуючими банками видаткових операцій за рахунками резидентів держави, що здійснила збройну агресію проти України.
- 9) Банкам-емітентам електронних грошей призупинити здійснення випуску електронних грошей, поповнення електронних гаманців електронними грошима, розповсюдження електронних грошей.

Обмеження, зазначені вище, що були введені в умовах війни для регулювання фінансової системи та фінансових активів, мали неоднозначний вплив на активи та пасиви банків України. Фіксація офіційного курсу спричинила нестачу готівкової валюти на ринку, валютний курс не відображав реальних змін на міжнародних ринках. В подальшому це призвело до розвитку масштабів функціонування чорного ринку та знецінення національної валюти. Призупинення випуску електронних грошей обмежило доступ до безготівкових платежів та переказів. Люди зіткнулися зі складнощами при використанні безготівкових засобів платежу, що в свою чергу вплинуло на розрахунки та торгівлю. Необхідність забезпечення нормальної роботи відділень банків є важливим для збереження довіри клієнтів. Проте, в умовах конфлікту це стало викликом через обмеженого доступу до робочої сили та інфраструктури, зокрема на окупованих/непідконтрольних територіях. Вплив на активи та пасиви банків в Україні здійснювали й інші обмеження [26].

Отже, як ми можемо бачити, відбулося прийняття заходів, спрямованих на забезпечення ліквідності банків, контроль капітальних рухів, заборону або

обмеження переказів коштів за межі країни, інші дії для забезпечення стабільності фінансової системи під час війни, що мало своє відображення на активних та пасивних портфелях банків.

Базуючись на найбільш актуальних даних, можемо виокремити, що у останньому кварталі 2022 року сектор банківських установ працював доволі стабільно, навіть в умовах енергетичного терору росії. Банки продовжували відновлювати свою діяльність у звільнених з-під окупації регіонах та продовжували зберігати довіру користувачів банківських послуг - вкладників. Об'єми вкладень клієнтів зростали, зокрема, у 4-му кварталі 2022 року відбувалось збільшення об'ємів строкових вкладень населення, дещо швидшими темпами – в іноземній валюті. Чистий кредитний портфель (сукупність всіх позичок, які банк видав своїм клієнтам) скорочувався за рахунок пригніченого попиту та постійно зростаючих витрат через присутній кредитний ризик. Частина непрацюючих кредитів невпинно збільшувалась. Незважаючи на значущі відрахування в резерви, банківський сектор отримав квартальний а також річний прибуток. Причиною став подальший ріст відсоткових та комісійних доходів.

Обсяг активів збільшився, чистий кредитний портфель зменшився. Обсяг чистих активів банків у 4-му кварталі зросли на 8.6%, за рік відбувся ріст – на 17.9%. Через недостатній попит на кредити, банківські установи в більшій мірі наросували об'єми вкладень у депозитні сертифікати НБУ та кошти на рахунках інших банківських установ. Обсяг чистих гривневих корпоративних кредитів зменшився за останній квартал на 6.7%, у валюті – на 5.2% у доларовому еквіваленті. Сумарно за 2022 рік чистий корпоративний кредитний портфель у національній валюті виріс на 0.5%, у валюті ж – зменшився на 23.9% у еквіваленті до долару. Об'єм роздрібного чистого кредитного портфеля у національній валюті зменшився на 12.6% за 4-й квартал 2022 року та на 32.7% за рік. Основною рушійною силою такого скорочення є зростання резервних обсягів під кредитні збитки. Банківські установи прискорили темпи визнання кредитних втрат через війну. Питома частка непрацюючих кредитів збільшилась за 4-й квартал 2022 року на 4.5 відсоткових пункти, з початку року на 8.1 відсотковий пункт – до

38.1%. В першу чергу помітно зросла за 2022 рік частка непрацюючих кредитів виданих фізичним особам [28].

Станом на кінець серпня 2023 року, банківські установи досить гарно адаптувались до роботи у нових реаліях. Той високий рівень адаптації, що був продемонстрований банківською системою загалом позитивно вплинув на її стійкість в умовах збільшення питомої частки непрацюючих кредитів. Певні виклики пандемії та війни було інтерпретовано у переваги, серед яких виокремимо: зниження рівня операційних та адміністративних витрат на оренду приміщень; спрощення внутрішніх процедур та підвищення мобільності та дієвості систем документообігу в електронному форматі; запровадження віддаленої роботи там, де це можливо; підвищення рівня комунікаційної ефективності завдяки онлайн спілкуванню (чат боти, тощо).

Стрімке збільшення НБУ облікової ставки через війну підштовхнуло банківські установи до збільшення ставок за депозитами у гривні для фізичних осіб. Станом на середину 2023 року лишається зростання портфеля цих депозитів. В першу чергу за рахунок економічної невизначеності, що спровокована війною українці втратили зацікавленість в довгострокових заощадженнях в принципі, натомість віддали перевагу поточним, короткостроковим рахункам, що дозволяють зберігати достатній рівень ліквідності та легкий доступ до власних коштів.

Жорстка монетарна політика НБУ у 2022-2023 роках, крім рекордно високої облікової ставки, проявила себе у наданню можливості рефінансування банкам для подальшої боротьби із наслідками війни та пост воєнного відновлення процедур кредитування. В коротко та середньостроковій перспективі попит банків України на рефінансування НБУ буде залежати від облікової ставки, динаміки та вартісного вираження роздрібних депозитів та рівня зацікавленості уряду України та бізнесу на ресурсну базу банківської системи країни [28].

Ступінь ліквідності банківської системи України протягом першої половини 2023 року тримався на достатньому рівні (у 184-208 млрд грн.), це дало змогу банкам збільшувати обсяги активних операцій. Варто відмітити, що

адекватна та точна оцінка збитків від подій, спровокованих війною, є дуже складною. Частково вони можуть бути скомпенсовані за рахунок підвищення операційної ефективності. На дохідність та рівень прибутку комерційних банків мають місце та будуть продовжувати збільшуватись резервні відрахування та посилення регуляторних вимог. Станом на 31.05.2023 в Україні працювало 73 платоспроможних банки (рис. 2.1)

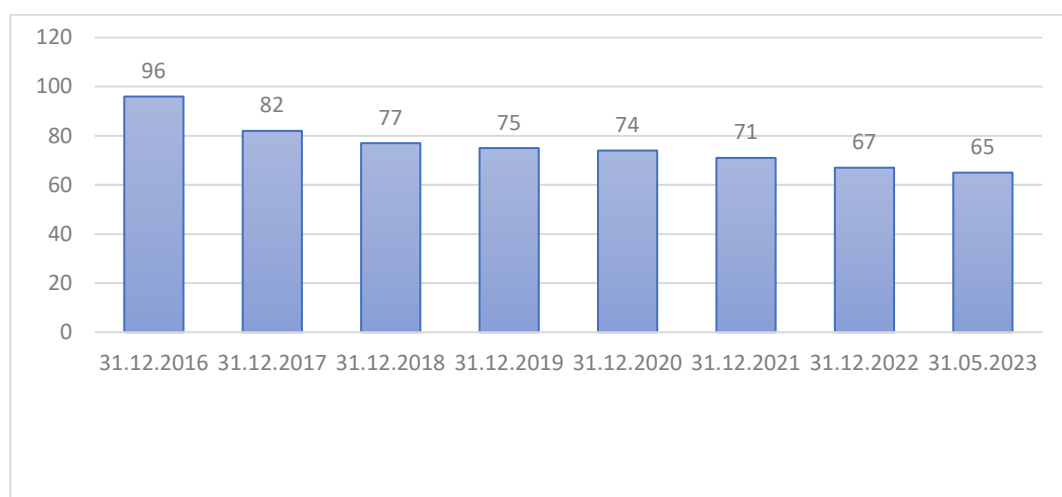

Рисунок 2.1- Динаміка кількості діючих банків [24]

Понад 90 % активів припадало на 15 найбільших банків України. Фінальний чистий результат діяльності банківської системи України знайшов своє відображення на рисунку 2.2. Можемо бачити, що починаючи із 2018 року результат діяльності БСУ був позитивний.

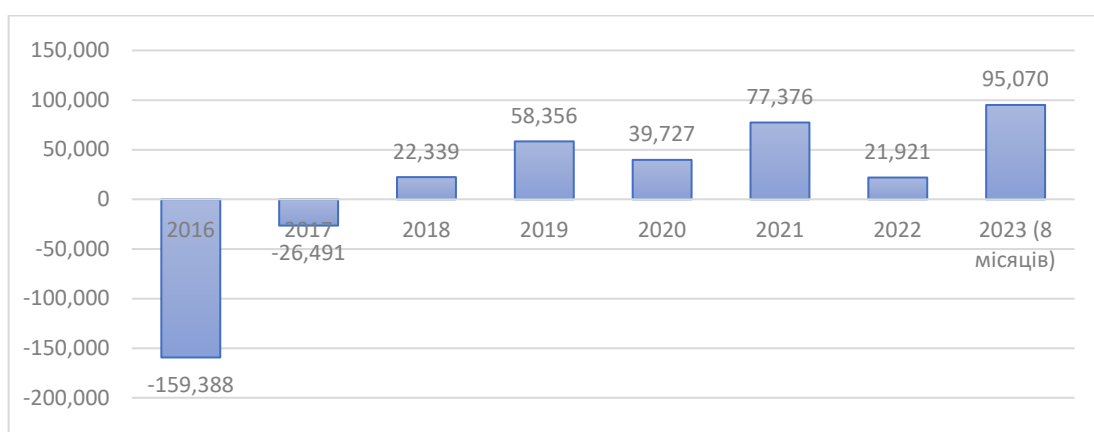

Рисунок 2.2- Динаміка чистого прибутку БСУ [29]

Тенденція що стосується доходів та витрат банківської системи України зображена на рисунку 2.4 нижче.

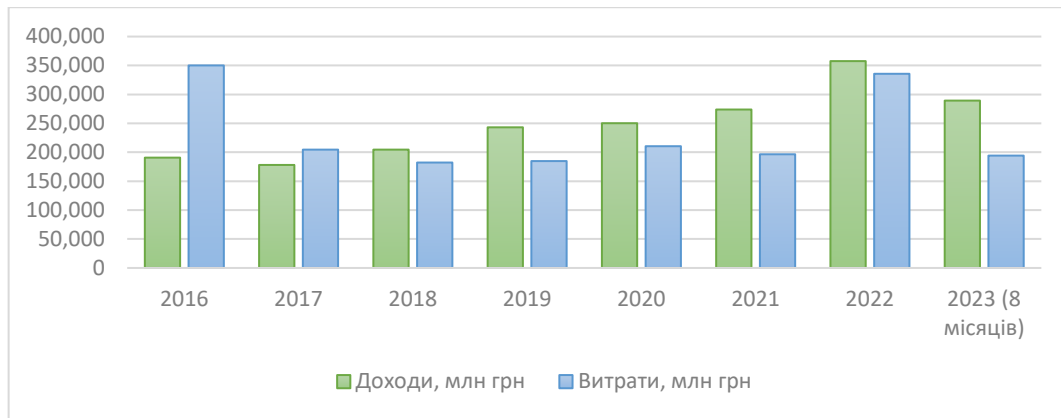

Рисунок 2.3 - Динаміка доходів та витрат БСУ [29]

Як видно з рисунку 2.3 у 2016-2017 роках витратна складова БСУ перевищує дохідну, починаючи із 2018 року в Українській системі банківництва відбувається позитивна тенденція щодо перевищення доходів по відношенню до витрат. Річні темпи росту чистого процентного та комісійного доходів за останні роки були на достатньо низькому рівні.

У 2022 році, відрахування до резервів були у 35 вищими ніж у 2021 році (3 млрд. грн.. у порівнянні з 121 млрд. грн., що пов'язано з нападом та початком широкомасштабним вторгненням недовкраїни-терориста на територію України. Зазначені чинники спричинені скороченням обсягів кредитування у першому півріччі 2022 року, а також погіршенням платоспроможності багатьох секторів та компаній на фоні розгортання кризи, яка пов'язана із війною.

Рентабельність капіталу (ROE) банківської системи України впродовж перших 8 місяців 2023 року в порівнянні з 2022 збільшилась (рис. 2.4).

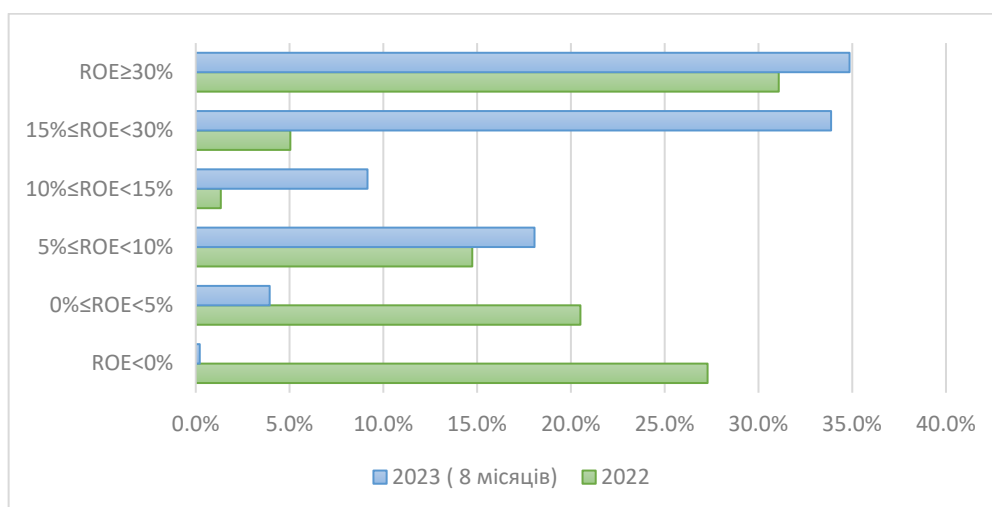

Рисунок 2.4 - Динаміка ROE показника для БСУ [29]

Відповідно до звітів НБУ стосовно того, який відсоток банків має високий відсоток ROE відслідковується тенденція покращення, де у 2023 році більша кількість банків має вищий відсоток ROE. У 2022 році близько 27% усіх банків України мали показники ROE на рівні менше 0% в той час як за період 8 місяців 2023 року відсоток банків, що мають показники ROE менше 0% був менше 1 %. Таким чином маємо покращення ефективності використання власного капіталу банків для заробітку прибутку, ефективніше управління ризиками, та ефективніше використання власних ресурсів, тощо [24].

Таблиця 2.1 - Динаміка активів та пасивів БСУ [30]

	31.12.2021	31.12.2022	31.08.2023
Активи	2,053,232	2,351,678	2,621,025
<i>Активи, зміна, %</i>		15%	11%
Пасиви	1,797,718	2,135,838	2,324,018
<i>Пасиви, зміна, %</i>		19%	9%
Активи/пасиви	88%	91%	89%

Разом з тим, з огляду на динаміку зміни активів та пасивів БСУ за період 31.12.2021-31.08.2023 спостерігається стабільне збільшення активів банківського сектору, що свідчить про зростання ділової активності банківської системи банківництва. Збільшення пасивів також є істотним і пов'язане зі збільшеним попитом на банківські послуги та зростанням депозитів клієнтів. Тим не менш, у період невизначеності через продовження бойових дій по всій території України приріст пасивів (таких, як депозити клієнтів, тощо) зростав менш значною мірою аніж приріст активів (що збільшились основною мірою за рахунок коштів в НБУ – для забезпечення достатнього рівня ліквідності). Показник активи/пасиви залишається в межах 88-91%, що свідчить про стабільну структуру балансу БСУ.

Загальна тенденція - зростання активів і пасивів сектору банків, що свідчить про покращення фінансового стану та збільшення обсягів ділової активності в банківському секторі.

2.2. А Аналіз активів та пасивів АТ «Державний ощадний банк України» у 2020-2023 роках

Акціонерне Товариство «Державний ощадний банк України» на сьогоднішній день є одним із небагатьох системно важливих банків країни. У 2022 та першій половині 2023 року банк продовжує займати основні позиції на ринку, а саме посідає друге місце серед українських банків за обсягом активів, а також топ 1 лідер за обсягом чистого кредитного портфеля. Разом з тим банк посідає другу позицію за пасивами в наступних секторах: роздрібному і корпоративному. Ощадбанк – один із найбільших серед банків України за номером відділень, також цей банк 2-й по Україні за кількістю АТМів (банкоматів) і терміналів. Попри пандемію а в подальшому і повномасштабне вторгнення та їх вплив фінансову ситуацію в країні, банк продовжує забезпечувати фінансову стабільність на ринку України.

Таким чином, слід розглянути в чому феномен АТ «Державного ощадного банку України» використовуючи аналіз діяльності банку через призму складу і структури активів та їх динаміки.

Ощадний банк України також стабільно утримує другу позицію на ринку за чистими активами та депозитами. Станом на 31.12.2022 року в порівнянні з попереднім фінансовим роком чисті активи банку збільшились на 294,387 тис грн. або на 1,3%, та у порівнянні із 2020 роком на 1,1%.

Активи банку змінилися у 2022 році в порівнянні із 2021 роком в основному за рахунок збільшення таких показників: грошові кошти та їх еквіваленти, кредити видані, інвестиції, інше [22].

Зменшувались лиш такі активи, як основні засоби та інвестиційна нерухомість на -6% та -1% відповідно, що по суті є не значним зменшенням. Таким чином, аналіз складу та структури активів можна побачити на таблиці 2.2., а їх динаміки у таблиці 2.3.

У структурі активів у 2022 році найбільшу частку інвестиції в портфелі банку – 56 %, значною є частка показника кредити видані клієнтам – 27 %.

Таблиця 2.2 – Аналіз складу та структури активів АТ «Державний
ощадний банк України» за 2020-2022 роки

Показник	Роки, тис. грн.			Частка в активах, %			Зміна у структурі	
	31.12.2022	31.12.2021	31.12.2020	2020	2021	2022	2022/2020	2022/2021
Грошові кошти та їх еквіваленти	28,357,170	19,000,631	26,514,696	11%	8%	11%	1%	3%
Кредити, надані клієнтам	83,215,595	74,754,086	63,226,077	31%	32%	27%	-4%	-5%
Інвестиції	143,380,717	128,647,349	130,251,541	53%	55%	56%	3%	1%
Інвестиції в дочірні, спільні підприємства та асоційовані підприємства	24,800	24,800	24,800	0%	0%	0%	0%	0%
Інвестиційна нерухомість	626,789	633,099	633,526	0%	0%	0%	0%	0%
Основні засоби	6,521,241	6,947,057	7,913,336	2%	3%	3%	1%	0%
Нематеріальні активи	2,106,465	2,049,481	1,812,024	1%	1%	1%	0%	0%
Передплата з податку на прибуток	470,943	417,175	275,237	0%	0%	0%	0%	0%
Інші фінансові активи	1,249,832	420,881	430,347	0%	0%	0%	0%	0%
Інші нефінансові активи	3,235,637	2,012,753	2,457,300	1%	1%	1%	0%	0%
Активи, усього	269,189,189	234,907,312	233,538,884	100%	100%	100%	-	-

Джерело: складено автором на основі фінансової звітності АТ Ощадбанк, т.грн.

Таблиця 2.3 – Аналіз динаміки активів АТ «Державний ощадний банк
України» за 2020-2022 роки

Показник	Абсолютне відхилення (+, -) тис. грн.		Темп приросту, %	
	2022/2020	2022/2021	2022/2020	2022/2021
Грошові кошти та їх еквіваленти	1,842,474	9,356,539	7%	49%
Кредити, надані клієнтам	19,989,518	8,461,509	32%	11%
Інвестиції	13,129,176	14,733,368	10%	11%
Інвестиції в дочірні, спільні підприємства та асоційовані підприємства	-	-	0%	0%
Інвестиційна нерухомість	(6,737)	(6,310)	-1%	-1%
Основні засоби	(1,392,095)	(425,816)	-18%	-6%
Нематеріальні активи	294,441	56,984	16%	3%
Передплата з податку на прибуток	195,706	53,768	71%	13%
Інші фінансові активи	819,485	828,951	190%	197%
Інші нефінансові активи	778,337	1,222,884	32%	61%
Активи, усього	35,650,305	34,281,877	15%	15%

Джерело: складено автором на основі фінансової звітності АТ Ощадбанк, т.грн.

Слід зазначити, що у порівнянні із 2021 та 2020 роками єдина стаття в активах банку що зменшилась це сума кредитів наданих на 5% та 4% відповідно. Відсоток інших статей активів банку збільшився. Оскільки на дату написання цієї роботи 31 грудня 2023 не наступило, ми провели аналіз зміни структури та динаміку станом на 30.06.2023 в порівнянні із 2022 роком.

Даний аналіз активів банку станом на 30.06.2023 порівняно з попередньо аналізованим періодом (31.12.2022) вказує на декілька важливих змін у фінансовому стані банку. Нижче розглянемо розбір найважливіших змін:

- 1) **Грошові кошти та їх еквіваленти.** Станом на 30.06.2023, грошові кошти та їх еквіваленти суттєво збільшилися в порівнянні з 31.12.2022, зростання склало 9%. Це може бути пов'язано з результатом ділової активності банку а також збільшенням депозитів клієнтів. Таке збільшення грошових коштів та їх еквівалентів підвищує позицію ліквідності банку і можливість та готовність виконувати свої фінансові зобов'язання.
- 2) **Кредити, надані клієнтам.** Кредити, надані клієнтам, станом на 30.06.2023 залишилися майже на тому ж рівні як і станом на 31.12.2022. Це свідчить про стабільність кредитного портфеля банку.
- 3) **Інвестиції.** Загальний об'єм інвестиційних ресурсів зменшився на 9%. Це в свою чергу слугує відображенням зміни стратегії банку стосовно інвестицій або через низьку дохідність певних інвестицій.
- 4) **Інше.** Інші активи лишилися на приблизно тому ж рівні, зміна нематеріальна.

Стосовно загальної тенденції хотілось би виокремити, що відбувся ріст активів банку, зокрема грошових коштів, але зниження інвестицій. Банку слід реагувати на зміни на ринку та підтримувати ліквідність, але бути доволі обережним при вкладенні коштів в інвестиційні активи.

Таблиця 2.4 – Аналіз динаміки активів АТ «Державний ощадний банк України» за період з 31.12.2022 по 30.06.2023рр

Показник	Роки, тис. грн.		Частка в активах, %	Зміна у структурі 6 міс 2023/2022
	30.06.2023	31.12.2022		
Грошові кошти та їх еквіваленти	59,773,862	28,357,170	20%	9%
Кредити, надані клієнтам	80,552,322	83,215,595	27%	0%
Інвестиції	139,434,758	143,380,717	47%	-9%
Інвестиції в дочірні, спільні підприємства та асоційовані підприємства	24,800	24,800	0%	0%
Інвестиційна нерухомість	626,789	626,789	0%	0%
Основні засоби	6,748,912	6,521,241	2%	-1%
Нематеріальні активи	2,497,560	2,106,465	1%	0%
Передплата з податку на прибуток	502,039	470,943	0%	0%
Інші фінансові активи	2,756,845	1,249,832	1%	1%
Інші нефінансові активи	4,395,954	3,235,637	1%	0%
Активи, усього	297,313,841	269,189,189	100%	-

Джерело: складено автором на основі фінансової звітності АТ Ощадбанк, т.грн.

Проведення аналітичного огляду структури та динаміки активної частини балансу є важливим з точки зору фінансового керування та впровадження рішень в організації з низки причин: оцінка фінансового стану, ризиковість та ліквідність, ефективність управління активами та інше [22].

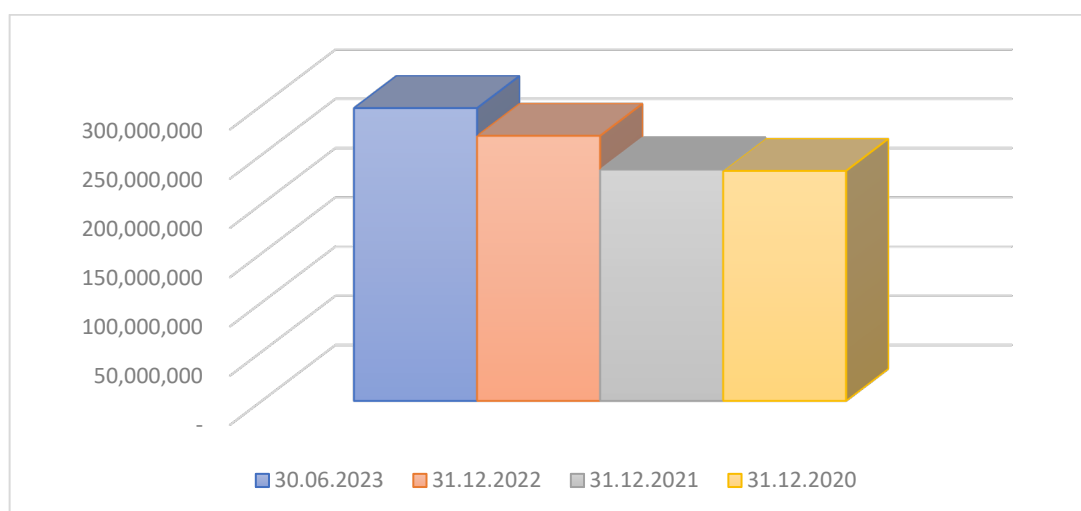

Рисунок 2.5 – Динаміка активів АТ «Державний ощадний банк України» за 2020 – 2023 рр

Джерело: складено автором на основі фінансової звітності АТ Ощадбанк, т.грн.

Протягом трьох років активи банку збільшились та склали на 30.06.2023 року 297 млрд. грн.. Значну частину активів формували кредити, грошові кошти

та інвестиції, клієнтів банку протягом всіх аналізованих періодів. Динаміка кредитного портфеля та заборгованостей клієнтів зображена на рисунку 2.6

Таким чином, базова структура активів АТ «Державний ощадний банк України» є задовільною та дає змогу банку ефективно управляти активами. На поточний момент банком відбувається підтримка стратегії нарощування обсягів власних фінансових ресурсів і впроваджується політика, що має вектор спрямування націлений на пом'якшення ризиків, на модернізацію структури кредитних ресурсів, на підтримання високого ліквідного рівня.

Разом з тим, банк приділяє не менше уваги фінансовому благополуччю кожного свого клієнта – користувача послуг. При цьому відбувається дотримання ключових цінностей банку: відкритості, довіри та партнерським відносинам.

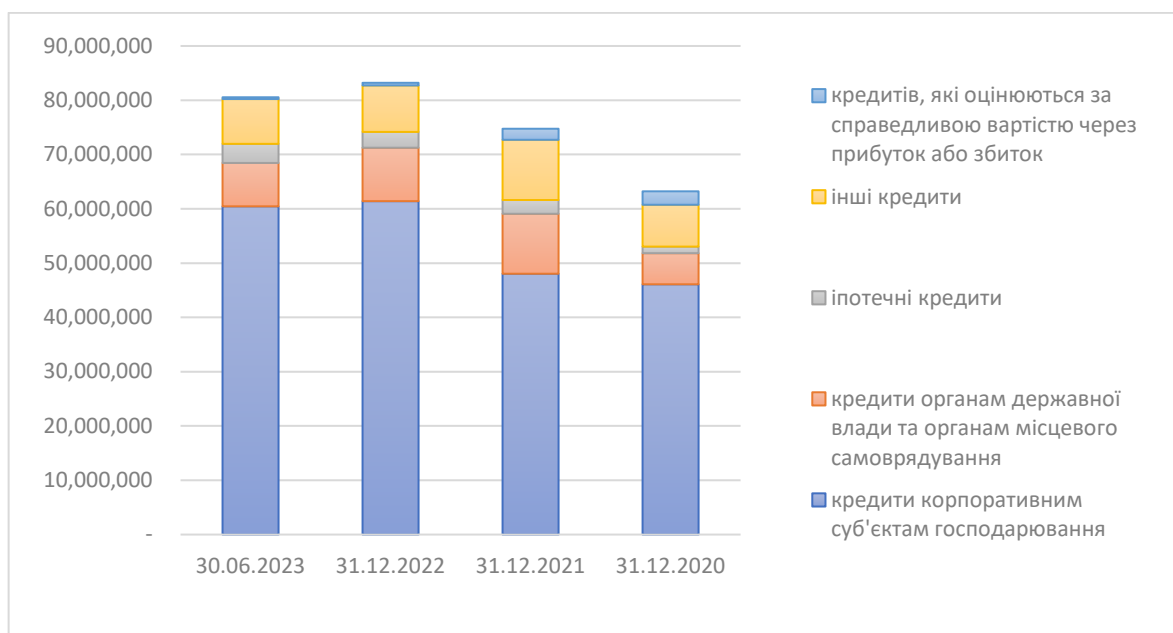

Рисунок 2.6 Динаміка кредитів та заборгованості клієнтів банку

Джерело: складено автором на основі фінансової звітності АТ Ощадбанк, т.грн.

Станом на 30 червня 2023 року можна відзначити кілька важливих тенденцій у структурі кредитного портфеля банку [22].

Порівняно з попереднім роком кредити, надані юридичним особам, залишилися на стабільному рівні. Це може означати, що корпоративні клієнти мають постійний кредитний рейтинг і що банк успішно підтримує кредитні ресурси доступними для вибіркового фінансування компаній. Цілком можливо, що зменшення обсягу позик, що надаються державним і місцевим установам,

може свідчити про зміну фінансових вимог між державними установами або про перегляд кредитної практики банку. Зростання обсягів іпотечних кредитів свідчить про те, що потенційні власники житла виявляють великий інтерес до отримання фінансової допомоги на житло, що може свідчити про піднесення в галузі нерухомості або більш м'які умови кредитування. Кредитний баланс банку залишається на значному рівні, і він продовжує пропонувати своїм клієнтам ряд кредитних продуктів. Коливання цих показників можуть сигналізувати про зміни в економіці та фінансовій галузі, що може вплинути на кредитний портфель банку.

Ощадбанк завжди дотримується взятих на себе зобов'язань перед користувачами своїх послуг та партнерами. Структурна сегментація активної складової балансу банку станом на червень 2023 року зображена на рисунку 2.7.

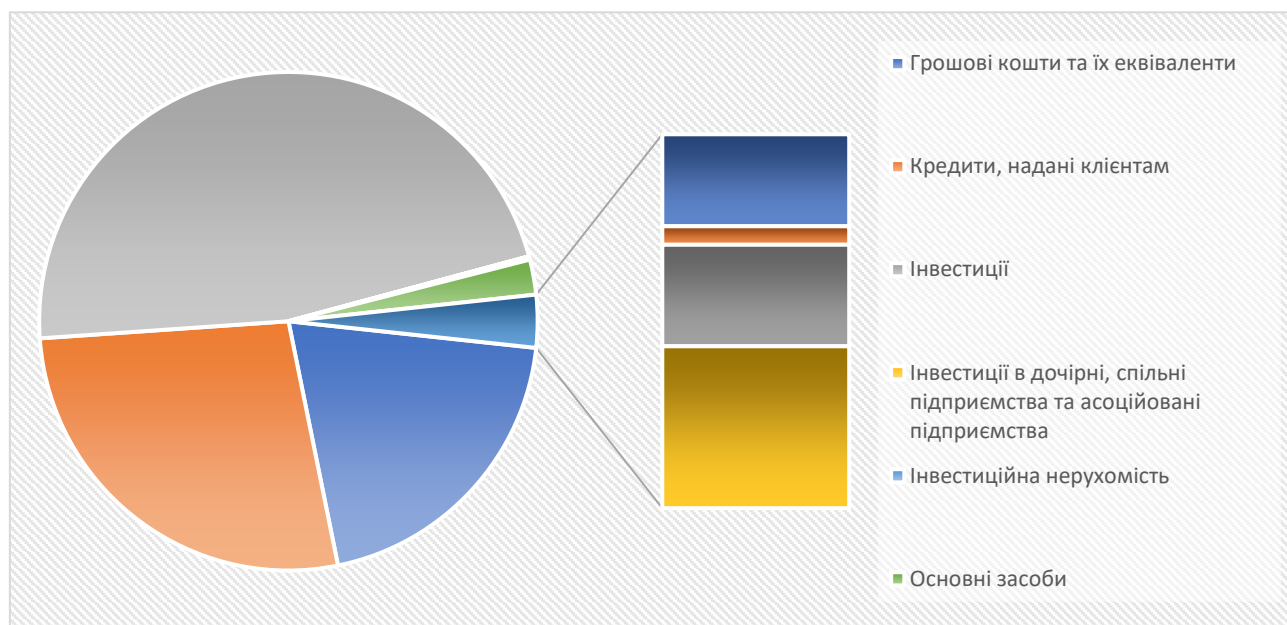

Рисунок 2.7 Структурна сегментація активної складової балансу банку станом на червень 2023

Джерело: складено автором на основі фінансової звітності АТ Ощадбанк, т.грн.

В середині 2023 року левову частку в активах займали інвестиції, які обліковуються за справедливою вартістю – 47 %, значну частку мали кредити надані клієнтам – 27 %.

У таблицях 2.5 та 2.6 нижче надано результати аналізу динаміки, диверсифікації та структурної складової пасивів АТ «Державний ощадний банк України» за 2020 – 2023 роки [30].

Протягом останніх трьох років пасиви банку зазнали кількох суттєвих змін у своєму складі. Основним аспектом, який слід враховувати, є те, що пасиви банку в основному складаються з рахунків клієнтів. За минулий рік ці облікові записи зросли на 7%, що вказує на зростання запитів на банківські послуги та підкреслює довіру клієнтів до установи.

Таблиця 2.5 – Аналіз складу та структури пасивів АТ «Державний ощадний банк України» за 2020 – 2022 роки

Показник	Роки, тис. грн.			Частка в пасивах, %			Зміна у структурі	
	31.12.2022	31.12.2021	31.12.2020	2020	2021	2022	2022/2020	2022/2021
Кошти банків	543,326	7,608,283	5,823,982	2%	3%	0%	-2%	-3%
Рахунки клієнт	233,940,324	191,452,783	186,167,805	80%	82%	87%	7%	5%
Інші запозичені кошти	8,717,687	10,726,054	16,196,972	7%	5%	3%	-4%	-1%
Забезпечення	1,179,977	829,107	634,094	0%	0%	0%	0%	0%
Інші фінансові зобов'язання	543,850	492,870	472,079	0%	0%	0%	0%	0%
Інші нефінансові зобов'язання	1,284,893	875,405	798,679	0%	0%	0%	0%	0%
Відстрочені зобов'язання з податку на прибуток	98,413	173,960	233,834	0%	0%	0%	0%	0%
Субординований борг	716,442	878,960	1,276,240	1%	0%	0%	0%	0%
Капітал	22,164,277	21,869,890	21,935,199	9%	9%	8%	-1%	-1%
Всього	269,189,189	234,907,312	233,538,884	100%	100%	100%	-	-

Джерело: складено автором на основі фінансової звітності АТ Ощадбанк, т.грн.

Протягом останнього року відбулося суттєве зменшення обсягів коштів у банках. Зокрема, обсяги зменшилися на 2%. Ця зміна може означати зміну потреб банку в ліквідності або стратегічну зміну. Обсяг інших видів залучених коштів зменшився порівняно з попереднім роком на 4%. Такий розвиток подій можна пояснити різними факторами, зокрема змінами в інструкціях банку щодо кредитування або коливаннями у фінансових вимогах його клієнтів. Оцінка фінансового стану та стратегії банку вимагає вивчення структури його пасивів. Структура пасивів може

вказувати на зміну ринкових умов, зміни в потребах клієнтів і зміни в загальній стратегії банку.

Таблиця 2.6 – Аналіз динаміки пасивів АТ «Державний ощадний банк України» за 2020-2023 роки

Показник	Абсолютне відхилення (+,-) тис. грн.		Темп приросту, %	
	2022/2020	2022/2021	2022/2020	2022/2021
Кошти банків	(5,280,656)	(7,064,957)	-91%	-93%
Рахунки клієнтів	47,772,519	42,487,541	26%	22%
Інші запозичені кошти	(7,479,285)	(2,008,367)	-46%	-19%
Забезпечення	545,883	350,870	86%	42%
Інші фінансові зобов'язання	71,771	50,980	15%	10%
Інші нефінансові зобов'язання	486,214	409,488	61%	47%
Відстрочені зобов'язання з податку на прибуток	(135,421)	(75,547)	-58%	-43%
Субординований борг	(559,798)	(162,518)	-44%	-18%
Капітал	229,078	294,387	1%	1%

Джерело: складено автором на основі фінансової звітності АТ Ощадбанк, т.грн.

За аналізований період в пасивах банку спостерігається значні зміни. Кошти банку суттєво зменшилися на 91% порівняно з минулим роком і на 93% порівняно з цим роком. Таке різке скорочення їхніх коштів передбачає значне зменшення кількості грошей, які банк зберігає в інших фінансових установах. Це потенційно може свідчити про зміну стратегії управління банком щодо ліквідності та розподілу ресурсів [22].

Порівняно з цифрами, зафіксованими у 2020 році, рахунки клієнтів зросли на 26%. Порівняно з минулорічними показниками зростання становить 22%. Ці статистичні дані свідчать про різке зростання попиту на банківські послуги з боку клієнтів, які довіряють банку. Порівняно з попереднім 2020 роком відбулося значне падіння на 46% позикових коштів. Крім того, відбулося зниження на 19% порівняно з поточним 2021 роком. Ці зміни в сумі позикових коштів можуть свідчити про те, що банк переглянув свою кредитну політику або що у клієнтів інші фінансові потреби. Порівняно з попереднім 2020 роком відбулося значне збільшення забезпечення на 86%, а порівняно з поточним 2021 роком – на 42%. Цей сплеск міг виникнути через збільшення кількості активів, які були або конфісковані, або передані під заставу. Інші фінансові та нефінансові зобов'язання збільшилися також, а субординований борг та відстрочені

зобов'язання з податку на прибуток зменшилися на 44% та 58% відповідно. Капітал банку залишається стійким і зріс на 1%.

Всі ці зміни в структурі пасивів банківської установи свідчать певні про стратегічні рішення та реакцію (відповідь) на зміни на ринку та діяльність банківської системи у період починаючи з пандемії закінчуючи війною 24 лютого 2022 [29].

Також, у відповідності до аналізованого період активів, нами було приділено увагу динаміці та структурі пасивів у період з 31.12.2022 по 30.06.2023 таблиця 2.7.

Таблиця 2.7 – Аналіз динаміки пасивів АТ «Державний ощадний банк України» за період з 31.12.2022 по 30.06.2023рр

Показник	Роки, тис. грн.		Частка в пасивах, %	Зміна у структурі
	30.06.2023	31.12.2022	30.06.2023	6 міс 2023/2022
Кошти банків	32,559	543,326	0%	-94%
Рахунки клієнтів	258,264,747	233,940,324	87%	10%
Інші запозичені кошти	6,724,025	8,717,687	2%	-23%
Забезпечення	895,982	1,179,977	0%	-24%
Інші фінансові зобов'язання	404,090	543,850	0%	-26%
Інші нефінансові зобов'язання	1,251,010	1,284,893	0%	-3%
Відстрочені зобов'язання з податку на прибуток	104,816	98,413	0%	7%
Субординований борг	481,170	716,442	0%	-33%
Капітал	28,862,405	22,164,277	10%	30%
Пасиви, усього	297,020,804	269,189,189	100%	-

Джерело: складено автором на основі фінансової звітності АТ Ощадбанк, т.грн.

За період з 31 грудня 2022 року по 30 червня 2023 року в пасивах АТ «Державний ощадний банк України» відбулися певні зміни. Зокрема, рахунки клієнтів зросли на 10%, що свідчить про зростання попиту клієнтів на банківські послуги. Проте кошти банків зменшилися на 94%, це не є дуже критичним моментом, оскільки 2023 рік ще не закрився, а саме триває фінансовий рік, такі зміни пов'язані зі звичайною операційною активністю банку. Інші залучені кошти та інші фінансові та нефінансові зобов'язання скоротилися на 23-26%, що є результатом оптимізації боргових зобов'язань.

Резерви та субординований борг також скоротилися на 24% та 33% відповідно, що вказує на позитивні зміни в структурі пасивів. При цьому капітал

Ощадбанку збільшився на 30%, що є індикатором зміцнення фінансової стійкості банку.

У порівнянні із попередньою звітною датою (31.12.2022) зменшується частка наступних зобов'язань: кошти банків, інші запозичені кошти, інші фінансові та нефінансові зобов'язання, забезпечення та субординований борг. Динаміка пасивів (зобов'язань та капіталу) АТ «Державний ощадний банк України» зображена на рисунку 2.8.

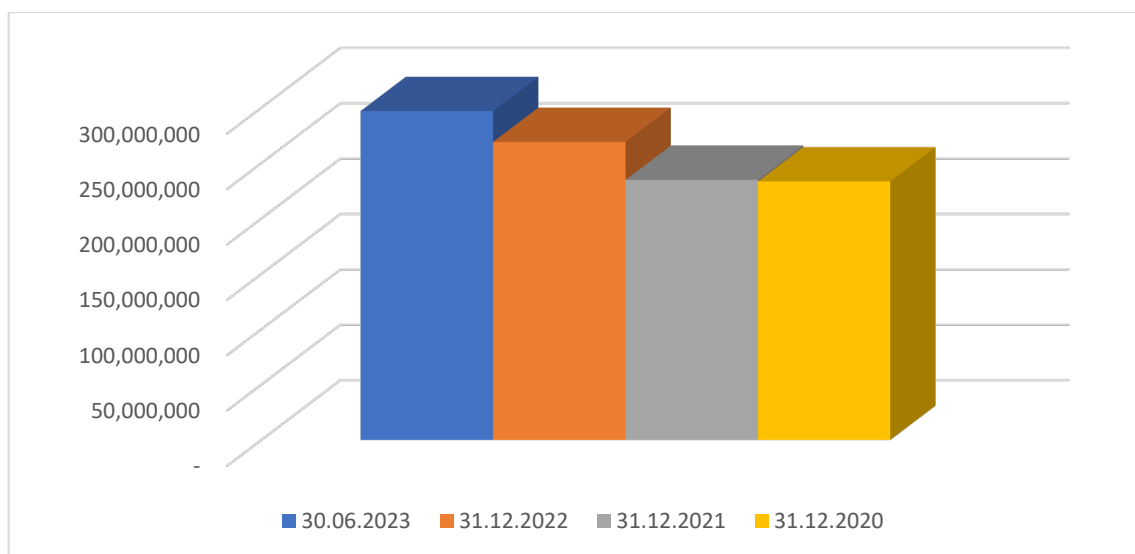

Рисунок 2.8 – Динаміка пасивів АТ «Державний ощадний банк України» за 2020 – 2023 рр

Джерело: складено автором на основі фінансової звітності АТ Ощадбанк, т.грн.

Взагалі, у період починаючи з 31.12.2020 закінчуючи 30.06.2023, загальний об'єм зобов'язань банку у 2023 та у 2022 роках в порівнянні із попередніми періодами зріс, а протягом 2021-2022рр залишавсь на приблизно однаковому рівні. Найбільш питому вагу у структурі зобов'язань банку займають кошти клієнтів банку - 86,95 % у 2023 році та 86,91 % у 2022 році.

Аналіз, що стосується окремих ключових складових зобов'язань банку зображено на рисунку 2.9. А оскільки близько 87% відсотків усіх пасивних ресурсів банку представлено рахунками клієнтів, нижче приведено аналіз саме цих компонентних складових банку [22].

Аналіз клієнтських рахунків АТ "Державний ощадний банк України" дає розуміння стосовно декількох важливих тенденцій. Зокрема, виділяється ріст

залишків на строкових клієнтських депозитах, зокрема прослідковується станом на 30.06.2023 року.

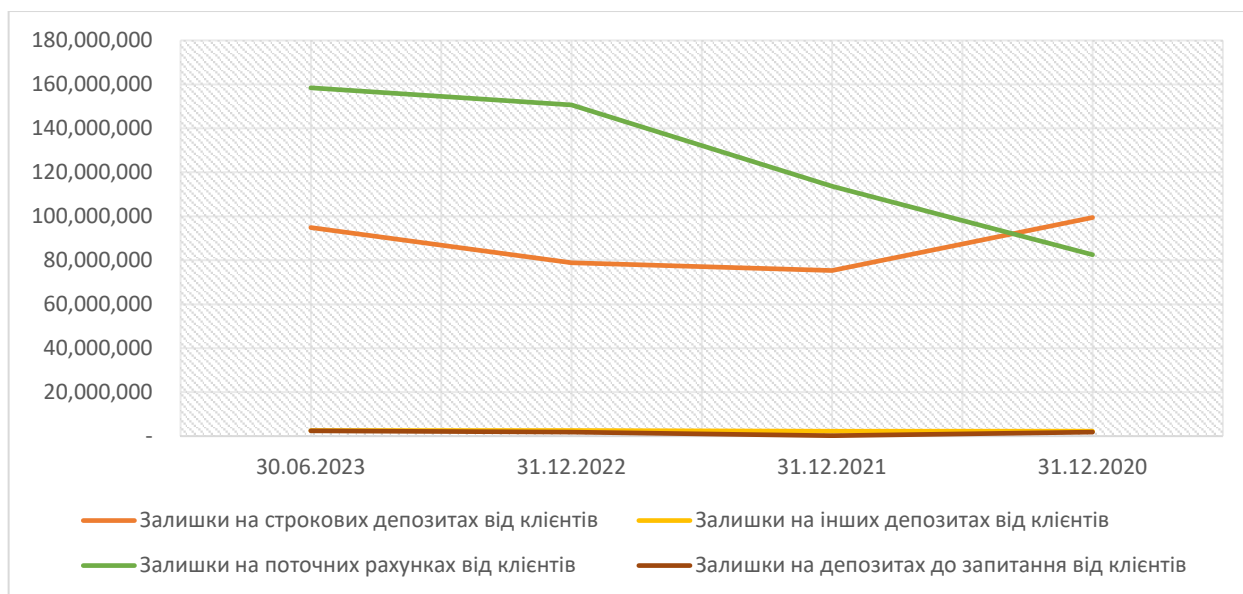

Рисунок 2.9 – Динаміка рахунків клієнтів банку АТ «Державний ощадний банк України» за 2020 - 2023 роки

Джерело: складено автором на основі фінансової звітності АТ Ощадбанк, т.грн.

Ця тенденція свідчить про зростаючий інтерес користувачів банківських послуг до збереження коштів на довший термін у банку. Залишки інших депозитних вкладів від клієнтів залишаються стабільними, кажучи по суті, немає значних змін у цьому виді депозитів. Якщо говорити за залишки на поточних рахунках від клієнтів, то вони показують планомірний ріст протягом останніх років. Це в свою чергу вказує на збільшення активності клієнтів у операційній діяльності через свої поточні рахунки.

Залишки коштів на депозитах до запитання (короткострокові депозити) від клієнтів були незначущими до 30.06.2023 року, коли відбулося певне збільшення такого типу депозитних коштів.

Динаміка власного капіталу АТ «Державний ощадний банк України» зображена на рисунку 2.10. Аналіз динаміки власного капіталу банківської установи за період з 31.12.200 по 30.06.2023 наведено у таблиці 2.8.

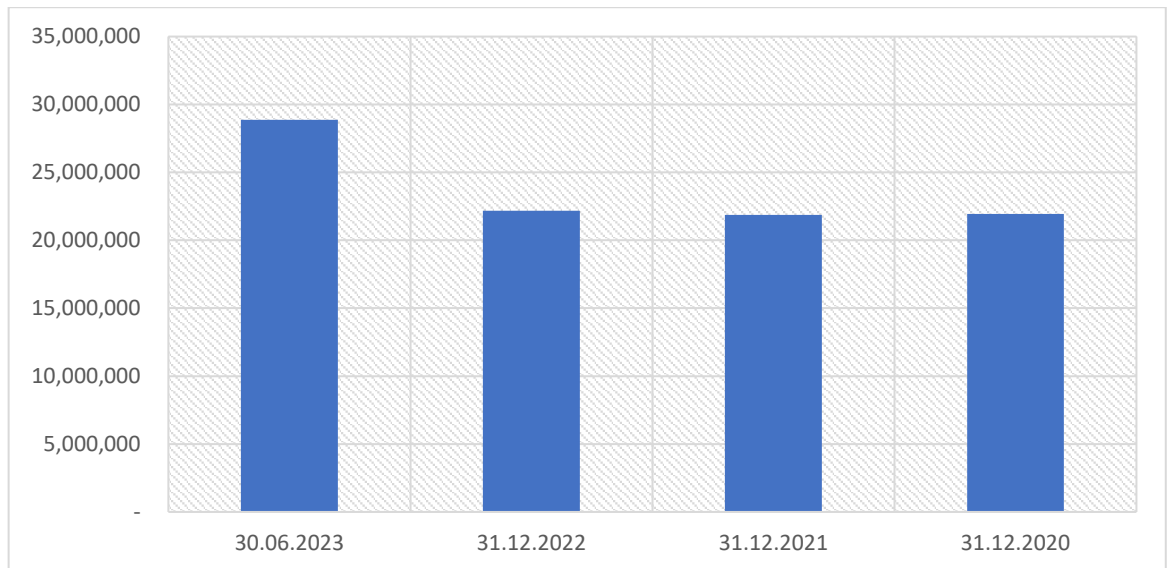

Рисунок 2.10 – Динаміка власного капіталу АТ «Державний ощадний банк України» за 2020 - 2023 роки

Джерело: складено автором на основі фінансової звітності АТ Ощадбанк, т.грн.

За розглянуті періоди, власний капітал Ощадбанку виявився доволі стабільним та не піддавався суттєвим змінам. Акціонерний капітал лишався незмінюваним протягом всього періоду.

Таблиця 2.8 – Аналіз динаміки власного капіталу АТ «Державний ощадний банк України» за 2020-2023 роки

Показники	Роки, тис. грн.				Темп зростання, %		
	30.06.2023	31.12.2022	31.12.2021	31.12.2020	2023/2022	2023/2021	2023/2020
Акціонерний капітал	49,724,980	49,724,980	49,724,980	49,724,980	0%	0%	0%
Резерв переоцінки будівель	1,473,046	1,473,482	1,564,504	1,572,968	0%	-6%	-6%
Резерв переоцінки за фінансовими активами, що оцінюються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	19,257	60,894	146,089	429,062	-68%	-87%	-96%
Резерв переоцінки інвестицій в інструменти капіталу, що оцінюються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	778,058	684,601	544,219	546,998	14%	43%	42%
Непокритий збиток	23,132,936	(29,779,680)	(30,109,902)	(30,338,809)	-22%	-23%	-24%

Джерело: складено автором на основі фінансової звітності АТ Ощадбанк, т.грн.

Інші резерви банку зазнали деяких змін. Резерв переоцінки будівель зменшився на 6% протягом 6 місяців 2023 року порівняно з попереднім 2022 роком. Резерв переоцінки за фінансовими активами, що оцінюються за

справедливою вартістю через інший сукупний дохід, спостерігав певний спад у 2023 році, скоротившись на 68%. Резерв переоцінки інвестицій в інструменти капіталу зріс на 14% протягом року. Обсяг непокритого збитку був зменшений на 22% протягом 2023 року. Сумарна динаміка власного капіталу засвідчує про стабільність банківської установи та ряд змін у резервах і непокритому збитку, що можуть являтися результатом різноманітних факторів, до яких відносять зміни в ринкових умовах, війну, кризу, тощо [22].

Тож далі розглянемо детальніше отримані фінансові результати АТ «Державний ощадний банк України» у 2020-2022 роках (табл. 2.9).

Таблиця 2.9 – Аналіз фінансових результатів АТ «Державний ощадний банк України» за 2020 – 2022 роки

Показник	Рік, т. грн.			Абсолютне відхилення (+, -) тис. грн.		Відносне відхилення (приріст/ зменшення) у %	
	31.12.2022	31.12.2021	31.12.2020	2022/2021	2022/2020	2022/2021	2022/2020
Процентні доходи за фінансовими активами, що оцінюються за амортизованою вартістю та за справ. вартістю через інший сукупний дохід	18,977,007	17,806,052	15,094,970	1,170,955	3,882,037	7%	26%
Процентні доходи за фінансовими активами, що оцінюються за справ. вартістю через прибуток або збиток	3,566,906	3,542,954	3,367,312	23,952	199,594	1%	6%
Процентні витрати	(7,557,92)	(7,984,48)	(10,476,2)	426,568	2,918,357	-5%	-28%
Чистий процентний дохід	14,985,992	13,364,517	7,986,004	1,621,475	6,999,988	12%	88%
(Формування)/розформування резерву під очікувані кредитні збитки за активами, за якими нараховуються проценти	(11,039,4)	(1,838,78)	(1,559,90)	(9,200,67)	(9,479,55)	500%	608%
Чистий процентний дохід після розформування резерву під очікувані кредитні збитки за активами, за якими нараховуються проценти	3,946,536	11,525,731	6,426,101	(7,579,19)	(2,479,56)	-66%	-39%
Комісійні доходи	9,386,603	9,802,395	8,043,812	(415,792)	1,342,791	-4%	17%
Комісійні витрати	(3,454,37)	(3,602,59)	(3,080,85)	148,226	(373,515)	-4%	12%
Операції з іноземною валютою, нетто	1,234,118	199,216	116,749	1,034,902	1,117,369	519%	957%
Чистий збиток від переоцінки іноземної	(3,588,78)	682,846	(2,868,55)	(4,271,62)	(720,225)	-626%	25%

валюти							
Чистий прибуток/(збиток) від операцій з фінансовими інструментами, що оцінюються за справ. вартістю через прибуток або збиток	8,321,816	(5,330,99)	6,302,082	13,652,808	2,019,734	-256%	32%
(Формування)/розформування резерву під очікувані кредитні збитки за іншими фінансовими активами і гарантіями	(304,573)	(233,938)	(88,888)	(70,635)	(215,685)	30%	243%
(Формування)/розформування резерву під збитки від знецінення нефінансових активів	(3,048)	(9,140)	25,649	6,092	(28,697)	-67%	-112%
Доходи/(витрати), які виникають під час первісного визнання фінансових активів за процентною ставкою, вищою або нижчою, ніж ринкова	(3,321)	9,300	(126,246)	(12,621)	122,925	-136%	-97%
Чистий прибуток/(збиток) від операцій з борговими фінансовими інструментами, що обліковуються за справ. вартістю через інший сукупний дохід	903	2,351	2,363	(1,448)	(1,460)	-62%	-62%
Чистий прибуток/(збиток) від модифікації фінансових активів	(603,165)	(748,303)	(1,153,82)	145,138	550,657	-19%	-48%
Інші доходи	540,474	363,347	287,169	177,127	253,305	49%	88%
Інші витрати	(245,316)	(22,219)	7,459,455	(223,097)	(7,704,77)	1004%	-103%
Чистий непроцентний дохід	11,281,338	1,112,266	13,885,556	10,169,072	(2,604,21)	914%	-19%
Операційні доходи	15,227,874	12,637,997	(6,000,24)	2,589,877	21,228,116	20%	-354%
Витрати на виплати працівникам	(8,141,02)	(6,308,83)	(1,675,20)	(1,832,19)	(6,465,82)	29%	386%
Амортизаційні витрати	(1,833,70)	(1,861,28)	(175,669)	27,586	(1,658,03)	-1%	944%
Інші адміністративні та операційні витрати	(4,619,92)	(3,414,58)	(3,312,78)	(1,205,34)	(1,307,14)	35%	39%
Прибуток від операційної діяльності	633,219	1,053,291	2,721,657	(420,072)	(2,088,43)	-40%	-77%
Прибуток/(збиток), що виникає від припинення визнання фінансових активів, оцінених за амортизов. собівартістю	4,547	-	10,721	4,547	(6,174)	100%	-58%
Прибуток до оподаткування	637,766	1,053,291	2,732,378	(415,525)	(2,094,61)	-39%	-77%
Відшкодування з податку на прибуток	2,037	2,087	43,945	(50)	(41,908)	-2%	-95%
Чистий прибуток за рік	639,803	1,055,378	2,776,323	(415,575)	(2,136,52)	-39%	-77%

Джерело: складено автором на основі фінансової звітності АТ Ощадбанк, т.грн.

Ми проаналізувати дохідно-витратну складову Ощадбанку, виходячи з проаналізованих даних хочемо відмітити, що процентні доходи зросли на 7% порівняно з попереднім роком і на 26% порівняно з 2020 роком. Чистий процентний дохід збільшився на 12% у порівнянні з 2021 роком і на 88% порівняно з 2020 роком. Це є індикатором покращення рентабельності банку та позитивний вклад в прибуток. В загальному, Ощадбанк поліпшив свої фінансові показники, що засвідчує його стабільність та ефективність в керуванні фінансовими активами та операційною діяльністю банку. Незважаючи на позитивні тенденції у процентних доходах, Ощадбанк зазнав суттєвих втрат від формування резерву під очікувані кредитні збитки за активами, що в свою чергу безпосередньо пов'язано з військовими діями. Це вплинуло на чистий процентний дохід після вирахування цього резерву. Таким чином в цілому, банк продовжує демонструвати стійкість та поліпшення у фінансовій складовій [30].

Згідно з результатами проведеного аналізу відмітимо, що протягом 3-х років (2020-2022 рр.) Ощадбанк був прибутковою банківською установою. На рисунку 2.11 зображено динамічну зміну у прибутку банку.

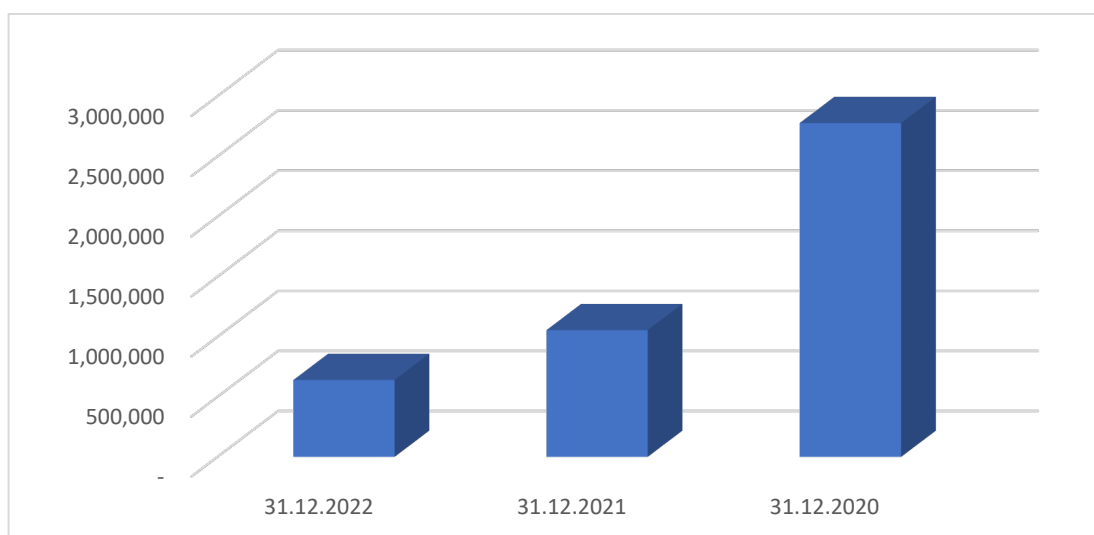

Рисунок 2.11 – Динаміка прибутку АТ «Державний ощадний банк України» за 2020 - 2022 роки

Джерело: складено автором на основі фінансової звітності АТ Ощадбанк, т.грн.

За останні роки чистий прибуток банку значно знизився, особливо якщо порівнювати з показниками за 2020 та 2021 роки. Основною причиною цього

спаду є вплив геополітичних і соціальних змін, викликаних війною, яка змінила економічний ландшафт регіону. Військові конфлікти призводять до зниження економічної активності, зростання кредитних ризиків і загальної нестабільності на фінансових ринках. У результаті банк зіткнувся зі зменшенням доходів від фінансових активів, зокрема через зміни процентних ставок, запроваджені регуляторами для стабілізації фінансової системи. Інші фактори, що сприяють зменшенню чистого прибутку, можуть включати додаткові фінансові навантаження, підвищення комісій для підтримки стабільності банку та зниження активності клієнтів через загальну економічну нестабільність. Таким чином, показник чистого прибутку відображає суттєвий вплив геополітичних подій на фінансову діяльність банку, що призвело до значного зниження прибутку.

Така динаміка фінансового результату спричинена низкою славнозвісних подій (пандемія, COVID 19, війна). Ми проаналізували співвідношення рівня витрат та доходів за досліджуваний період (рис. 2.12). Протягом всіх трьох років витрати банку були на рівні із доходами, що не дало згенерувати високий чистий прибуток.

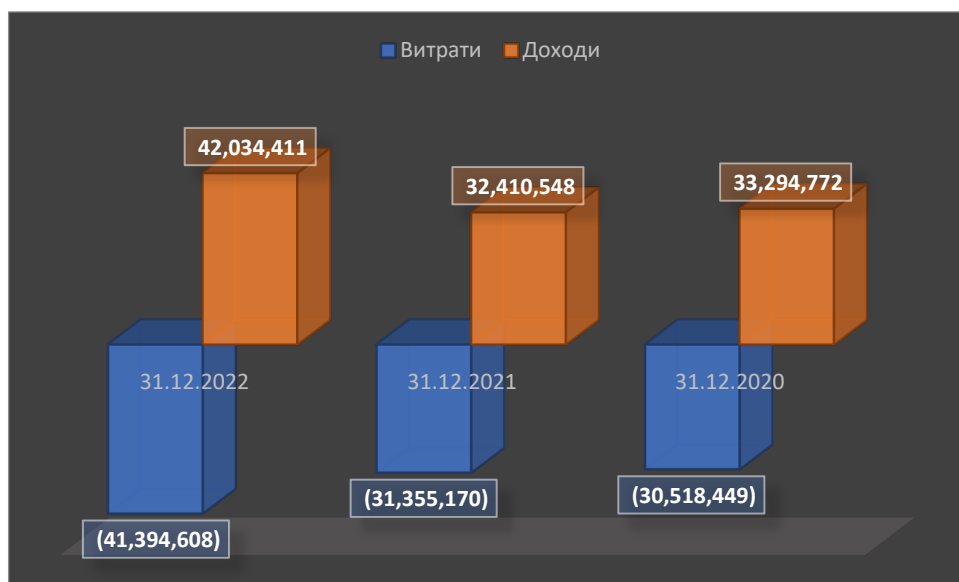

Рисунок 2.12 – Динаміка доходів та витрат АТ «Державний ощадний банк України» за 2020 - 2022 роки

Джерело: складено автором на основі фінансової звітності АТ Ощадбанк, т.грн.

АТ «Державний ощадний банк України» відноситься до системно та суспільно важливих банків України, він є одним із найбільших в державі банком

за кількістю відділень та займає передові місця за розмірами інфраструктури бізнесу карткового обігу (кількість банкоматів та платіжних терміналів) [22].

Відповідно до затвердженої бізнес-моделі АТ «Державний ощадний банк України» є універсальним банком, який надає пріоритет розширенню мікро-, малого і середнього бізнесу (ММСБ) та роздрібного, при цьому залишаючись серед лідерів за векторами корпоративного бізнесу.

На кінець 2022 року розподіл активів АТ «Державний ощадний банк України» наступний: 56 % – інвестиції; 27% – кредитний портфель; 17 % – інші активи у складі балансу.

Кредитний портфель банку представляється, в першу чергу, заборгованістю корпоративних клієнтів, що складає 67.0 % (відсоток серед чистого кредитного портфеля). Частина фізичних осіб – 13.8 %, а клієнтів малого та середнього бізнесу – 19.2 % (рис. 2.13).

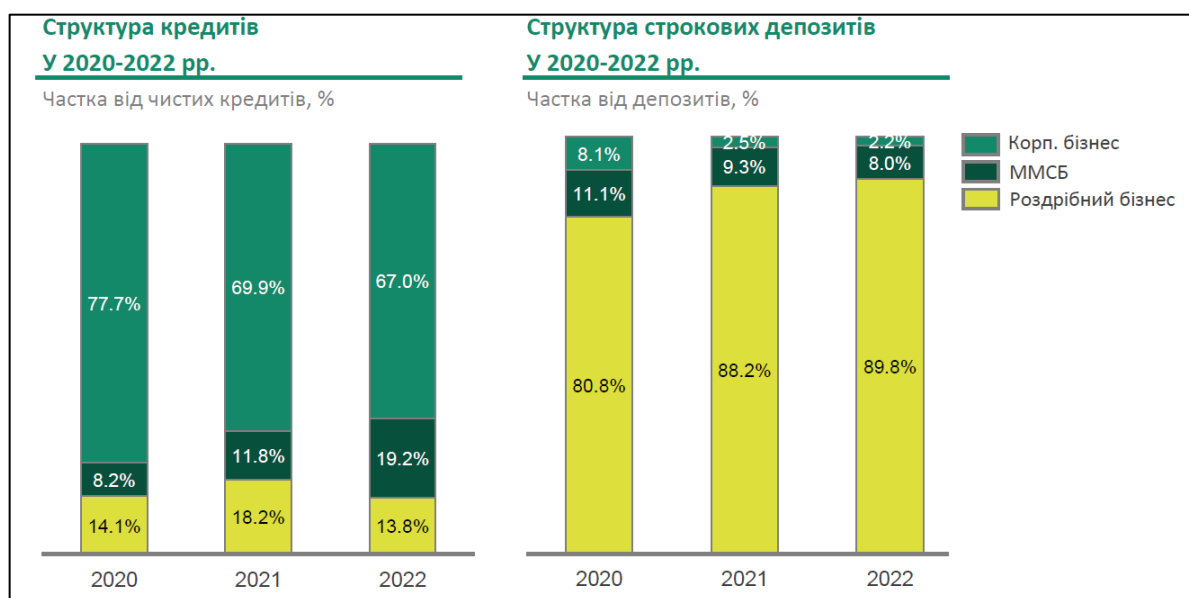

Рисунок 2.13 – Структуризація строкових депозитів та кредитів виданих «Державного ощадного банку України» за 2020-2022рр [22]

Джерело: складено автором на основі фінансової звітності АТ Ощадбанк, т.грн.

Акціонерне товариство «Державний ощадний банк України» дає клієнтам широкий діапазон банківських сервісів та послуг. Для роздрібного бізнесу представлено наступні основні продукти [22]:

- пасивні продукти: депозити строкові, проекти з нарахування та виплати зарплатні, рахунки для виплати пенсій та виплат соціального спрямування, дебетові картки та багато іншого;
- активні продукти: іпотечне кредитування, споживче кредитування, автокредитування, кешові кредити, дебетові картки, державні програми, стимулювання ефективності енергосистеми;
- продукти, що використовуються задля генерування торгових а також комісійних доходів (в т.ч. транзакції фізичних осіб, перекази внутрішнього та міжнародного призначення, оренда сейфів, банківські метали та операції з ними;
- інше: система дистанційного обслуговування «Ощад24/7», КЕП (кваліфікований електронний підпис), новий функціонал ОщадРау, торговий еквайринг та інше.

Для ММСБ пропонується наступна основна низка продуктів [22]:

- пасивні продукти: депозити з різним терміном погашення, поточні рахунки;
- активні продукти: кредитування для збільшення обігових коштів, купівля автотранспорту та супутнього обладнання, певна кількість різновидів овердрафтів (в т.ч. бланкові), кредити для ОСББ/ЖБК, програми кредитування (співпраця з міжнародними організаціями (фондами WNISEF, ЄБРР, ЄІБ та ЄІФ)), співпраця з Фондом розвитку підприємництва («Доступні кредити 5-7-9%», FinancEast тощо), програми мікрокредитування, авалування векселів;
- інші сервіси до яких відносять: систему дистанційного обслуговування рахунків клієнтів ММСБ - CorpLight, що відповідає найсучаснішим ринковим вимогам; а також фінансування бізнесу за стандартними програмами ММСБ.

Не забули і про корпоративний бізнес, для клієнтів пропонуються такі ключові та супутні продукти [22]:

- пасивні продукти: поточні рахунки корпоративних клієнтів, депозити строкові, рахунки зі спеціальним режимом використання – поточні і для юридичних осіб рахунки ескроу;

- активні продукти: кредити + овердрафти для корпоративного сегменту, проектне фінансування, підтримка критичних підприємств енергетики, фінансування державних установ під держгарантії для активної допомоги сприянню ініціативам уряду, фінансування інвестиційних проектів;
- інші сервіси: система дистанційного обслуговування рахунків корпоративних клієнтів Corp2, інше.

Ощадбанк був і лишається надійною платоспроможною установою. Не зважаючи на надскладну фінансову ситуацію в економіці, що цілком і повністю спричинена російською агресією, забезпечує стабільність фінансової площини на ринку.

2.3. Геп-аналіз та управління валютною позицією банку

Розвиток і вдосконалення фінансових ринків, їх експансія до глобального масштабу, разом із широким впровадженням сучасних комунікаційних та інформаційних технологій призвели до того, що основними характеристиками процентних ставок є непередбачуваність і мінливість. Ризик ліквідності зменшується через прогресивний фінансовий ринок, але значно зростає ризик коливання процентної ставки на цьому ринку. Основним банківським ризиком стала нестабільність процентних ставок, які можуть змінюватися щохвилини. За оцінками міжнародних експертів, жоден інший банківський ризик не отримав стільки уваги та аналізу за останні роки, як цей.

Ризик для банку— це можлива ситуація недоотримання доходів за рахунок несприятливого впливу від внутрішніх та зовнішніх факторів. Ризик процентної ставки означає потенційний або існуючий ризик втрати доходу або капіталу через несприятливі зміни процентних ставок. Цей тип ризику може мати значний вплив на прибутковість банку, а також економічну вартість його зобов'язань, активів і позабалансових інструментів. Інше визначення процентного ризику — це

ймовірність зазнати фінансових втрат через коливання ринкових процентних ставок протягом певного періоду часу. Оскільки динаміка процентних ставок є непередбачуваною та мінливою, процентний ризик стає основним джерелом банківського ризику. Для визначення критичного рівня ризику, пов'язаного зі зміною процентної ставки, банки повинні оцінити ймовірність того, що середня ставка за позиковими коштами може перевищити середню процентну ставку за активами протягом певного періоду, що може призвести до збитків для банку [16].

Процентний ризик з перспективи банку виступає як його об'єкт прискіпливого аналізу та керування, так, як чиста процентна виручка банку, а як слідство і прибуток банку прямо пропорційна до рівня ефективності управління цим ризиком.

Серед способів зниження процентного ризику слід виділити методику GAP-менеджменту. Так, підхід GAP-менеджменту використовується для оцінки ризиків впродовж короткострокових інтервалів від 2 до 5 років. Цей підхід зосереджує увагу на керуванні чистим доходом, що представлений процентами у короткостроковій перспективі та має спрямування на забезпечення стабілізації або оптимізації чистого банківського доходу [20].

Таблиця 2.10 – Класифікація чутливості балансових статей до процентних ставок

Активи	Класифікація	Зобов'язання	Класифікація
Готівкові кошти	Нечутливі	Поточні рахунки	Чутливі
Короткострокові цінні папери	Чутливі	Депозити до запитання	Чутливі
Довгострокові цінні папери	Нечутливі	Короткострокові депозити	Чутливі
Кредити з плаваючою процентною ставкою	Чутливі	Довгострокові депозити	Нечутливі
Короткострокові кредити	Чутливі	Операції РЕПО	Чутливі
Довгострокові кредити	Нечутливі	Капітал	Нечутливі
Інші активи	Нечутливі		

Під час аналізу активів та пасивів для подальшого здійснення контролю над процентним ризиком необхідно всі зобов'язання та активи банку розділяти на ті, що є чутливими до змін процентної ставки та нечутливими. У цьому випадку

до нечутливих активів та зобов'язань відносять витрати та доходи, що не мають залежності від зміни ринкових відсоткових ставок впродовж певного часового інтервалу (табл. 2.10.).

У випадку коли активи, чутливі до зміни процентних ставок, перевищують чутливі зобов'язання, GAP досягає додатних значень, у іншому випадку – GAP досягає від'ємного значення.

Коли величина чутливих активів дорівнює чутливим зобов'язанням, GAP нульовий. Сутність GAP менеджменту полягає в наступному: величина та вид (від'ємний чи додатний) GAP повинні відповідати прогнозам зміни відсоткових ставок (табл. 2.11).

Таблиця 2.11 – Ефект зміни ставок на чисту відсоткову маржу

GAP	Зміна процентної ставки	Чиста відсоткова маржа
Додатний	Зростання	Зростає
Додатний	Зниження	Зменшується
Від'ємний	Зростання	Зменшується
Від'ємний	Зниження	Зростає
Нульовий	Зростання	Не змінюється
Нульовий	Зниження	Не змінюється

Ми провели аналіз та порівняли динаміку індексу відсоткового ризику та облікової ставки за період з 2016 по 2022 рр. А також проаналізували динаміку зміни чутливих активів та пасивів банку (рис.2.14) [18].

Проаналізувавши дані можемо помітити, що «Державний ощадний банк України» продемонстрував значний ріст чутливих активів з 991 млн. грн у 2016 році до 18,283 млн. грн. у 2022 році. Ця динаміка свідчить про стрімкий розвиток бізнесу банку та зростання активності установи.

Індекс відсоткового ризику за аналізований період був від'ємним, варіюючись від -53% у 2022 році до -38% у 2016 році. Можемо стверджувати, що витрати на оплату відсотків за зобов'язаннями в середньому менші, ніж чистий прибуток банку, в свою чергу це показує ефективність управління фінансовими ресурсами та обслуговуванням боргу. Також бачимо високий рівень кореляції між обліковою ставкою та індексом валютного ризику.

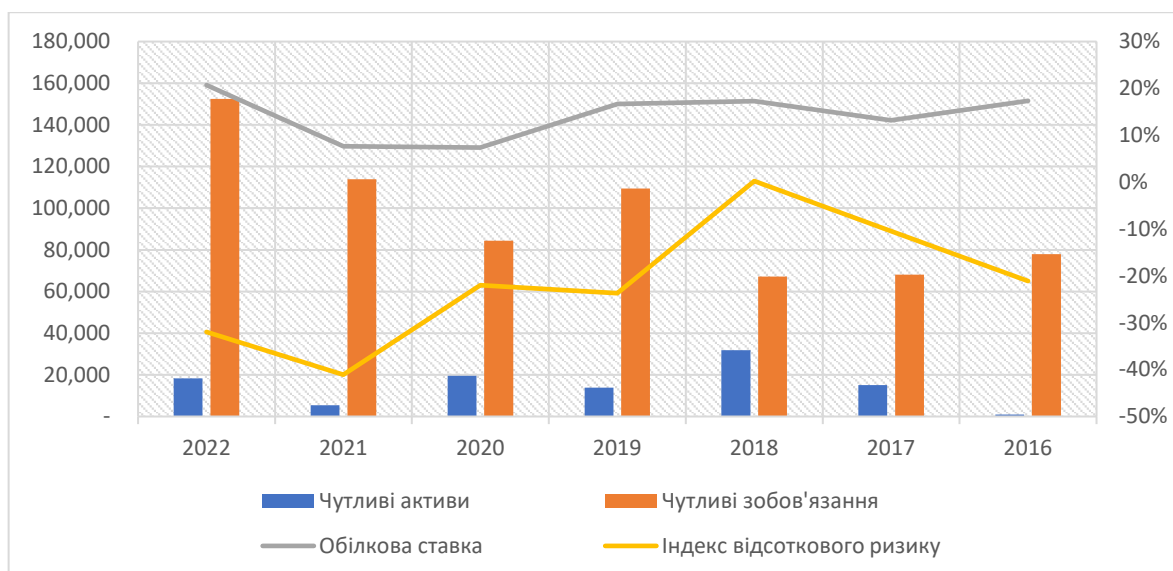

Рисунок 2.14. Динаміка статей балансу АТ «Державний ощадний банк України», чутливих до відсоткового ризику та індексів облікової ставки і індексу відсоткового ризику у 2016-2022рр.

Джерело: складено автором на основі фінансової звітності АТ Ощадбанк, м.грн

Також ми провели порівняння зміни GAP показнику до відсоткової ставки і побачили пряму залежність між зміною чистої відсоткової маржі у відповідності до змін обсягів чутливих активів та пасивів за від'ємного GAP-у[19].

На сьогоднішній день доволі широкого застосування набуває хеджування або ж страхування валютних ризиків. Сутність його полягає в застосуванні фінансових угод та операцій, що дають можливість пом'якшити ризиковість. Разом із появою плаваючих взаєморозрахунків у валюті, все більше зосереджується увага на пошуку методів хеджування валютних ризиків. Встановлено, що основними операціями, що мають істотний вплив на валютну позицію банку, є:

- 1) купівля/продаж іноземної валюти в готівковій та безготівковій формі, строкові та поточні операції, що ведуть до виникнення вимог та зобов'язань в іноземних валютах;
- 2) одержання/сплата іноземної валюти у формі доходів, витрат та нарахування відсоткових витрат і доходів;

Валютна позиція є одним із основних індикаторів валютного ризику банку, що безпосередньо впливає на активи та пасиви банку, тому ми дослідили валютну позиції АТ «Державний ощадний банк України».

Досліджуваний банк здійснює операції в різних валютах (EUR, USD, UAD, GBP, і т.д.), і тому може бути вразливим та чутливим до змін валютних курсів, іншими словами банку притаманний валютний ризик, що полягає у загрозі спричинення втрат, недоотриманим прибутком чи зменшення ринкової вартості капіталу банку, через несприятливі зміни курсів обміну валют і банківських металів на фінансовому ринку через утримання відкритої валютної позиції [20].

Основним завданням управління ризиком валюти є зменшення негативного впливу від змін курсів іноземних валют на фінансовий результат та капітал банку. Задля цього АТ «Державний ощадний банк України» здійснює управління валютною позицією в розрізі основних іноземних валют та металів задля забезпечення найбільш сприятливого співвідношення між дохідністю та ризиком.

Казначейство та Департамент стратегічного ризик-менеджменту банку здійснює управління та прогнозує валютний контроль. Відбувається щоденний моніторинг відкритої валютної позиції банківської установи. Комітет з управління активами та пасивами банку проводить моніторинг та контролює валютний ризик через керування відкритою валютною позицією, основується на прогнозованому рівні девальвації гривні та інших концептуально важливих макроекономічних показниках. Це дає можливість банку оптимізувати та пом'якшити рівень ризиковості, що може підвищитись через значні коливання валютних курсів по відношенню до гривні. Валютну позицію в розрізі балансових статей за 2021-2022рр наведено у додатку Б.

Із наведених даних видно, що найбільші баланси іноземної валюти представлені доларовими вкладками. Активи банку у валюті більше ніж зобов'язання, проте враховуючи той факт, що вони в основному представлені USD та EUR, немає підвищеної ризиковості для банку у разі змін на валютному ринку, оскільки згідно із історичними даними USD та EUR мають постійний

зростаючий тренд по відношенню до UAH. Таким чином, у разі якщо валютний курс збільшиться, за рахунок того, що активів у валюті більше аніж зобов'язань банк отримає позитивне значення FOREX (foreign currency exchange) від операційної діяльності. Це також матиме безпосередній вплив на фінансовий результат банку, за рахунок чого він збільшиться [22].

Отже, можемо бачити, що АТ «Державний ощадний банк України» дотримується підходу зменшення валютних ризиків, та займається постійним контролем даної складової своєї операційної діяльності.

Нижче ми провели аналіз чутливості банку до зміни курсу євро та долара США по відношенню до національної валюти, за рахунок можливих змін іноземних курсів валют. При даному аналізі використовувались лише непогашені залишки монетарних складових пасивів та активів банку, деномінованих в іноземній валюті. Враховувались коригування щодо переведення балансів на кінець 2022 та 2021 р.р. з використанням відповідних скоригованих курсів обміну валют. Sensitivity analysis включає в себе зовнішні позики та кредити банку, коли валюти дебітора та кредитора мають відмінності одна від одної (табл.2.12).

Таблиця 2.12. Вплив на прибуток та капітал за рахунок зміни валютних курсів на 10% [22].

	Станом на 31 грудня 2022 року		Станом на 31 грудня 2021 року	
	Гривня/ долар США	Гривня/ долар США	Гривня/ долар США	Гривня/ долар США
Вплив на прибуток та капітал	1,341,112	(670,556)	1,261,992	(630,996)

	Станом на 31 грудня 2022 року		Станом на 31 грудня 2021 року	
	Гривня/Євро +10%	Гривня/Євро +10%	Гривня/Євро +10%	Гривня/Євро +10%
Вплив на прибуток та капітал	207,176	(103,588)	(12,847)	6,423

Із вище наведених даних стає зрозуміло, що у разі зростання валютного курсу USD та EUR до UAH по відношенню до зовнішніх кредитів, виданих банком банк отримає прибуток в 1.54 млрд. грн. станом на кінець 2022 року та 1.26. млрд. грн. станом на кінець 2021 фінансового року. У випадку зменшення

курсу на 10%, відбудеться вплив на прибуток та капітал банку у розмірі -0.77 млрд. грн. для 2022 року та 0.63 млрд. грн. для 2021 року. Таким чином в аналізі були враховані всі можливі сценарії зміни курсів та відповідний можливий вплив на прибуток банку та як наслідок нерозподілений прибуток.

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ ТА ПАСИВАМИ БАНКУ

3.1. Структуризація фінансової моделі процесу управління активами та пасивами

У міжнародній практиці банківської справи процес керування активами та пасивами, зокрема рівень ефективності такого управління розглядається та аналізується як один із найбільш важливих аспектів підвищення рівня стабільності установи, прибутковості, фінансової стійкості та ліквідності фінансової діяльності банку. Система прийняття та реагування управлінськими рішеннями у сфері управління активами та пасивами банків повинна концентрувати в собі всі чинники та особливості фінансової діяльності установи а також її рівень адаптації до зовнішніх факторів та змін у навколишньому середовищі.

Великий рівень невизначеності геополітичної, та як наслідок економічної ситуації в країні вимагає від банківського менеджменту адекватної реакції на динамічні зміни кон'юнктури економічної сфери задля забезпечення достатнього рівня прибутковості а разом з тим, фінансової стабільності для всієї банківської системи України та певного банку зокрема. Перманентне здорове функціонування в банківській установі інтегрованого управління активами та пасивами створює потребу у відповідній системі інструментів та методів, що зможуть забезпечити виконання встановлених таргетів (цілей) та досягнення необхідних прибуткових обсягів, оскільки саме рівень прибутковості є ключовою метою діяльності банку, як такого. [31].

Ефективність операційної діяльності банку у значній мірі залежить від низки факторів, до яких відносять:

- диверсифікованість системи клієнтського обслуговування банківської установи;
- дієвість фінансової моделі банківської установи;

- ефективність використання наявних ресурсів банківської установи;
- систему управління ризиками банківської установи;
- інше.

З метою запобігання наслідкам негативного впливу кризових явищ банківської установи раціонально мати та вміло використовувати фінансову модель системи управління банку. Фінансова модель є ключовим механізмом оптимізації системи процесів з управління активами та пасивами банку. Фінансова модель будь якого банку є основоположним складником процесу управління пасивами та активами. Формування такої моделі є доволі складним та багатогранним процесом. Багато експертів стверджують, що фінансова модель є запорукою успішного розвитку та безперебійного функціонування банківської установи в наш час. Разом з тим, велика увага з боку менеджменту приділяється реалізації фінансової моделі а не лише її формуванню на ранніх етапах. Забезпечення ефективності та оптимізації процесів управління пасивами та активами АТ «Державний ощадний банк України» є наслідком вдалого впровадження фінансової моделі [23].

Така фінансова модель АТ «Державний ощадний банк України» надає можливість досягнути намічених стратегічних цілей менеджменту та власників банку, що були визначені у процесі керування банком (рис. 3.1).

Розробка та впровадження інноваційних методів та технологій управління активами і пасивами в Ощадному банку країни спроможні допомогти збільшити ефективність та забезпечити кращий рівень контролю над банківськими операціями та ризиками. Серед пропозиції що стосуються впровадження інновацій у даній сфері ми б хотіли акцентувати увагу на наступному:

Підсилення глибини аналітичних даних. Використання високоточних та швидких сучасних інструментів аналітики даних дасть можливість банку формувати розуміння щодо настання можливих ризиків та загроз а також можливостей для подолання цих негараздів в управлінні пасивами та активами. Разом з тим, машинне навчання та штучний інтелект можуть зробити неабиякий внесок у прогнозування потенційних та можливих ризиків та оптимізацію

активних та пасивних портфелів. При використанні даного покращення банком повинен бути продуманий та в успішно реалізований план до якого входять: збір та інтеграція даних, аналіз та візуалізація, застосування в реальному часі, персонал і навчання.

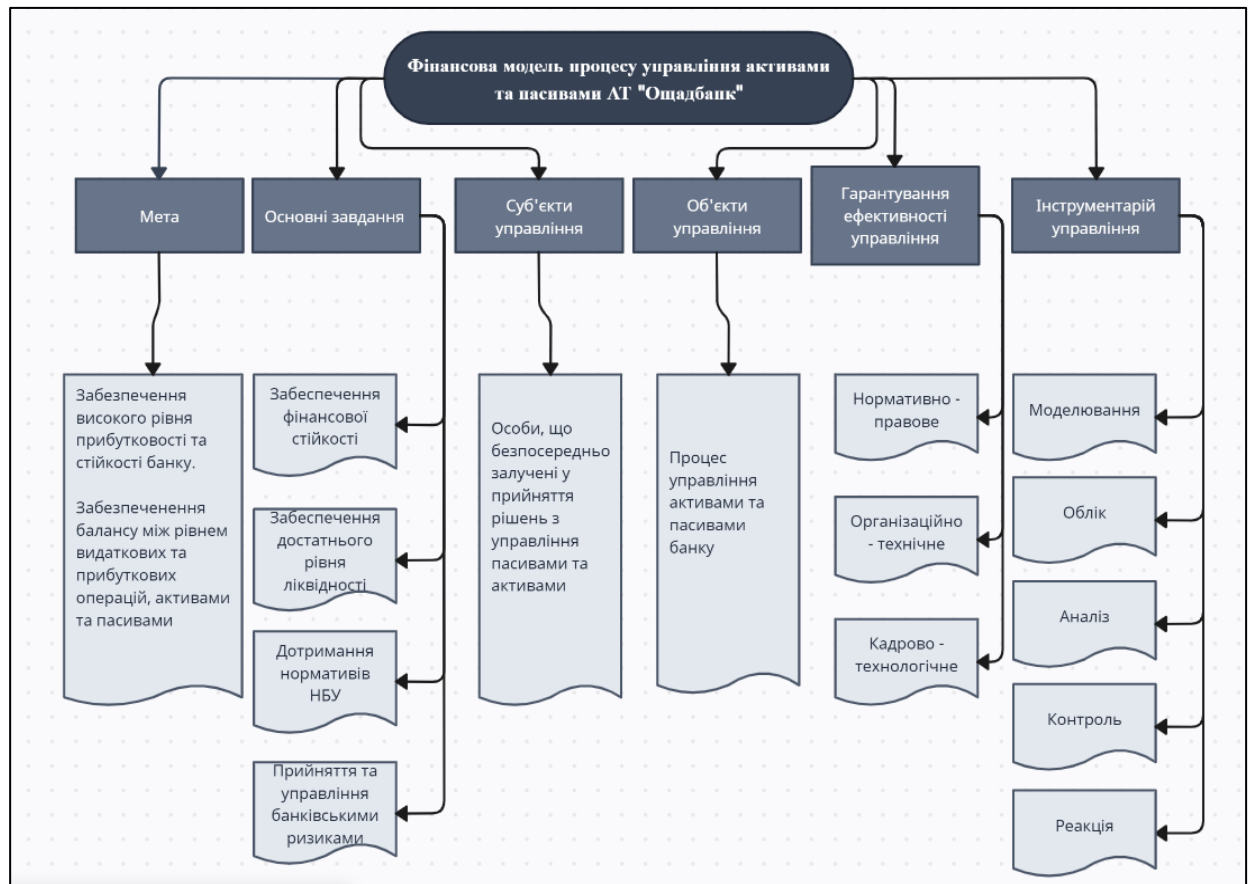

Рисунок 3.1 –Фінансова модель процесу управління активами та пасивами (розроблено автором на основі звітності АТ «Державний ощадний банк України»)

Збирання та інтеграція даних є початковим етапом даного процесу. Важливо встановити всі джерела даних, що використовуються при управлінні активами і пасивами (фінансові звіти, дані про транзакції, дані про ринки, бази клієнтів, тощо). Після чого, повинен бути продуманий механізмів для їх об'єднання та інтеграції в єдину систему та/чи платформу. Аналіз та візуалізація даних, що є наступним кроком полягає у використанні аналітичних інструментів та методів для того аби виокремлювати корисну інформацію з даних, писати моделі що прогнозуватимуть ризики та оптимізуватимуть стратегії. Також можна проробити елементи візуалізації, що стануть корисними та допоможуть

інтерпретувати дані в доступній та зручній формі для подальшого прийняття рішень. Наступним є збір та аналіз інформації у реальному часі. Система, повинна дозволяти отримувати актуальну інформацію та реагувати в режимі реального часу. Останній але не менш важливий пункт це підготовка персоналу та залучення професійних аналітиків, які забезпечать успішну реалізацію цієї стратегії. Конче необхідно мати персонал, що має усі необхідні скіли та знання для роботи з аналітичними інструментами та великими обсягами даних. Навчання та розвиток персоналу є ключовими по важливості пріоритетами [24].

Банк та блокчейн. Сьогоденне банківське обслуговування складається з видачі кредитів, видачі іпотеки, транзакцій та платіжних послуг. Майже всі ці послуг реалізуються використовуючи застарілі методи та технології. Наприклад між процесом верифікації інформації, оцінкою рівня кредитоспроможності, обробкою позики та розподілом коштів клієнтам банку задля того аби отримати іпотеку необхідно від одного до двох місяців, або 2-3 місяці для МСБ щоб отримати комерційну позику. Блокчейн здатен вплинути на оптимізацію банківських та кредитних послуги, зменшуючи ризик для клієнта та зменшуючи час на розрахунки при «обробці» клієнта. Це дозволить:

- звільнити первинну документацію та клієнтські дані, пом'якшуючи операційні ризики та даючи змогу перевірки фінансових документів у режимі реального часу;
- вплинути на оптимізацію ринків кредитного прогнозування та кредитного скорингу, майже миттєво отримати інформацію співставляючи активності користувачів та даних про них по всій мережі банку;
- знизити вартість та затримки у виплатах;
- полегшення забезпеченості активами, так як технологія дає змогу у режимі реального часу відслідковувати та управляти активами чи пасивами, аналізувати та забезпечувати дотримання регулятивних контрольних заходів [21]

Роботизація процесів. Сучасним і значним прогресом у вдосконаленні фінансових операцій Ощадбанку є впровадження роботизованих та

автоматизованих систем управління активами та пасивами. Цей процес роботизації дозволяє делегувати виснажливі та повторювані завдання машинам, таким чином звільняючи персонал від зосередження на більш складних і стратегічних аспектах управління активами та пасивами. Робототехніка має перевагу у збільшенні продуктивності та зменшенні адміністративних витрат. Завдяки здатності виконувати раніше трудомісткі завдання швидко й ефективно, роботи можуть заощадити багато дорогоцінного часу. Це призводить до скорочення витрачених ресурсів і дозволяє оптимізувати повсякденні процедури, такі як обробка валютних операцій, обробка документів та інші повторювані операції. Включення роботів в операції з управління активами та пасивами гарантує високий рівень точності та надійності. Ці машини виконують завдання на основі заздалегідь визначених алгоритмів і правил, усуваючи можливість людських помилок. Це особливо важливо у фінансовій індустрії, де точність і безпека даних є головними проблемами [16].

На сучасному ринку, що швидко розвивається, для компаній вкрай важливо швидко адаптуватися до нових вимог і умов клієнтів. Роботизація забезпечує рішення за рахунок збільшення швидкості операційних процесів. Роботи можуть працювати безперервно без перерв, забезпечуючи своєчасну реакцію на зміни на ринку та портфелі активів і пасивів. Одна з найважливіших переваг роботизації в банківській галузі полягає в тому, що вона звільняє працівників від повторюваних завдань. Це, у свою чергу, дозволяє їм зосередити свою увагу на більш важливих обов'язках, таких як аналіз даних, розробка ефективних стратегій і взаємодія з клієнтами. У результаті співробітники можуть стати більш інноваційними, продуктивними та сприяти зростанню та розширенню банку.

Покращення мобільних додатків та онлайн-платформи.

Фокус зусиль Ощадбанку в розробці мобільних додатків і онлайн-платформ можна розділити на кілька значущих напрямків. Одним із цих напрямків є встановлення пріоритетів персоналізованих функцій, які відповідають унікальним потребам і вимогам окремих користувачів. Ще одна сфера уваги – посилення заходів безпеки, що передбачає використання біометричних технологій

для автентифікації клієнтів і захисту їхніх особистих даних. Крім того, Ощадбанк прагне розширити можливості фінансового менеджменту шляхом надання інструментів для планування бюджету та відстеження витрат, які можуть зробити фінансовий контроль більш ефективним та зручним. Розширення онлайн-консультацій і підтримки також є важливим аспектом їх розвитку, пропонуючи клієнтам допомогу та керівництво в режимі реального часу. Нарешті, Ощадбанк має намір розширити спектр фінансових послуг, запровадивши нові можливості, зокрема миттєві перекази та створення систем оплати рахунків.

Саме ці ініціативні початки можуть посприяти розвитку та допомогти поліпшенню наявних мобільних додатків та онлайн-платформ, даючи клієнтам АТ «Ощадний банк» нові та поліпшені можливості задля зручного та безпечнішого управління своїми фінансами. А це, як наслідок покращує структуру, якісні та кількісні характеристики активів та пасивів банку.

Платоспроможність рівно так як і результативність банку значною мірою залежить та покладається на стратегічне керування банківською установою. Одним із ключових та основоположних векторів стратегічного управління банком є стратегія управління та пом'якшення ризиків при чому не лише для себе як окремої інституції а для всього економічного фронту країни (рис. 2.14)

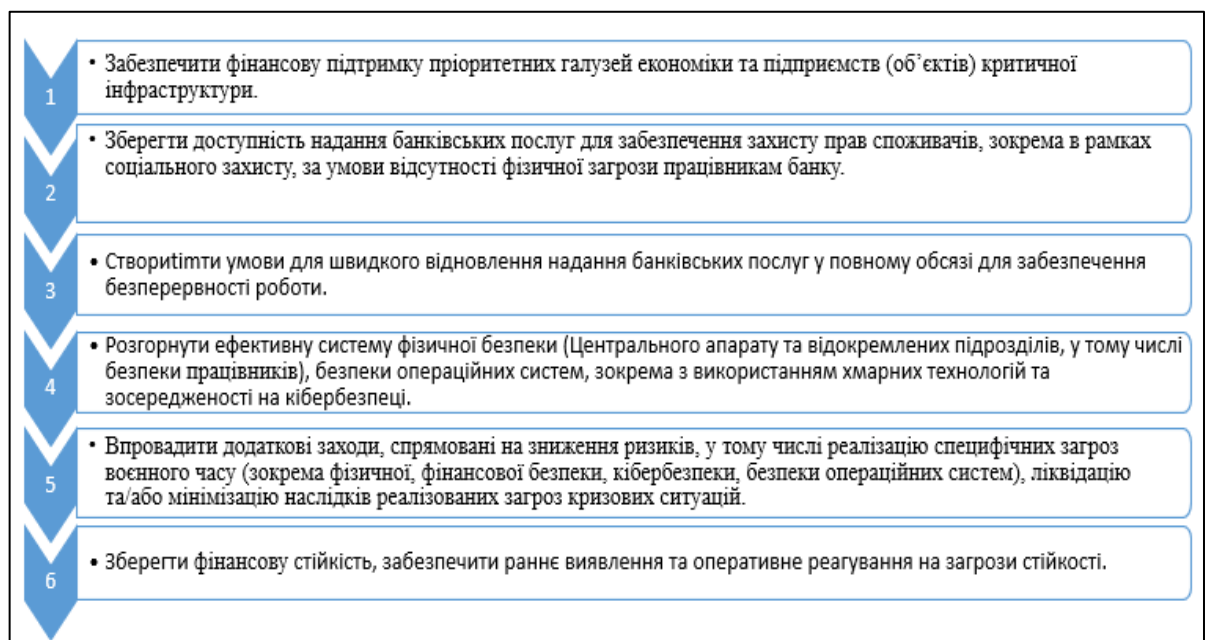

Рисунок 2.14 – Стратегічні цілі Ощадбанку в період воєнного стану [22]

Банком постійно розробляються та впроваджуються політики управління усіма групами ризиків, що вважаються суттєвими. На сьогоднішній день в АТ «Державний ощадний банк України» діють наступні політики управління ризиками:

- Політика управління кредитними ризиками,
- Політика управління ризиком ліквідності,
- Політика управління валютними ризиками,
- Політика управління процентним ризиком банківської книги,
- Політика управління ринковими ризиками,
- Політика управління операційним ризиком,
- Політика управління комплаєнс- ризиком.

Політики управління ризиками затверджені наглядовою радою, яка і встановлює рівні ризик-апетиту. В АТ «Державний ощадний банк України» нормативно затверджено та забезпечено систему реалізації права «вето», яке може бути використано керівником підрозділу з управління ризиками.

Управління ризиками відіграє ключову роль у діяльності банку та операціях Ощадбанку. Серед основних ризиків, що притаманні операціям та діяльності Ощадбанку, виокремлюють:

- ринковий ризик,
- кредитні ризики,
- ризик концентрації,
- ризик ліквідності,
- ризик зміни процентних ставок і курсів валют.

Банк створює широко-комплексну та доволі ефективну систему управління ризиками враховуючи основну стратегію банку.

З позиції ефективного управління ризиками та оптимізації бізнес-процесів в Банку впроваджено концепцію трьох ліній захисту. Відповідно до цієї концепції:

- Перша лінія охоплює діяльність бізнес-підрозділів та підрозділів підтримки. Вони активно взаємодіють з ризиками, беруть на себе відповідальність за їх

управління та регулярно звітують про вжиті заходи. Основний акцент на першій лінії полягає на прийнятті та моніторингу ризиків [19].

- Друга лінія охоплює функціонал підрозділу управління ризиками і відділу комплаєнсу. Вона забезпечує додатковий рівень контролю та внутрішнього нагляду, забезпечуючи зручний механізм оцінки та управління ризиками.
- Третя лінія репрезентована внутрішнім аудитом. Вона відповідає за об'єктивну перевірку та оцінку ефективності системи управління ризиками, забезпечуючи незалежний огляд процесів.

Ця стратегія створює механізми для чіткого розподілу відповідальності між внутрішніми структурами банку, встановлюючи чітку ієрархію та робочі процеси. Вона підкреслює важливість ретельного контролю за фінансовими операціями, зокрема, у межах внутрішніх підрозділів, для забезпечення дотримання стандартів і внутрішніх процедур. Стратегія контролінгу, що розглядається, також акцентує на впевненості в управлінні ризиками у зовнішньому середовищі, адже банк операційно залежить від зовнішніх факторів, таких як економічні умови, регулювання та зміни на фінансових ринках. Особлива увага приділяється контролю за цими ризиками, що може включати стратегії зменшення впливу зовнішніх факторів та стратегії реагування на їхні зміни [20].

Потенційна ефективність та покращення процесів пов'язаних з управлінням активами і пасивами банків у великій мірі залежить від прийнятих управлінських рішень менеджментом банку та від чітко виокремленого плану дій, що і є способом досягнення поставлених стратегічних цілей [23].

Фінансова модель АТ «Державний ощадний банк України», що ми розглядали раніше, позиціонується та є основним складником процесу управління активами та пасивами банківської установи. Вона дає необхідну змогу оптимізувати наявні ресурси банку, акумулювати нові та допоможе створювати підґрунтя для галопуючого збільшення процентного прибутку банку та зміцнення його позицій в банківському секторі України, разом з тим збільшуючи конкурентоспроможність банку.

3.2. Удосконалення процесу управління активами і пасивами банку на основі системи контролінгу

Базуючись на світовому та вітчизняному досвіді можна стверджувати, що для практики банківської діяльності, на часі актуальним є управління активами та пасивами банку з точки зору контролінгу. Формування механізму вищого управлінського персоналу (менеджменту) що займається управлінням активів і пасивів АТ «Державний ощадний банк України» в розрізі розуміння контролінгу зображено на рисунку 3.2.

Концепція контролінгу як така визначається як сукупність методів та підходів, що спроможні забезпечити управління необхідною наявно. інформацією по відношенню до повсякденних результатів банку, функціонування банку, можливостей розвитку банківської установи, результатів певних управлінських рішень виходячи з аналізу окремих об'єктів, процесів та механізмів та трактування новітніх управлінських рішень [23].

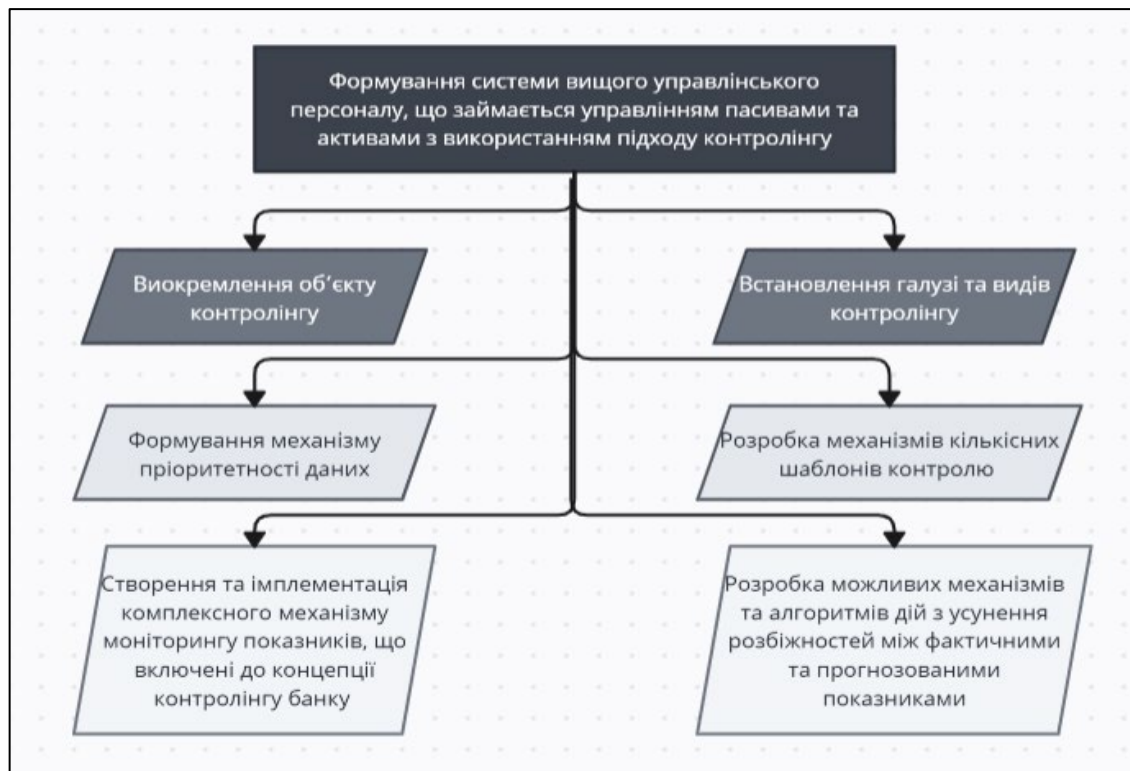

Рисунок 3.2 Формування системи вищого управлінського персоналу, що займається управлінням пасивами та активами з використанням підходу

контролінгу АТ «Державний ощадний банк України» із використанням концепції контролінгу.

Контролінг – це принцип сучасного динамічного керування ресурсною базою банку, що ґрунтується на розвиненій системі вищого управлінського персоналу (що складається із сукупності основоположних елементів обліку, аудиту, макро- та мікро- аналізу, планування та бюджетування, моніторингу, контролю, регулювання та адаптації, мотивації персоналу, інше). Сутність контролінгу полягає у спрямуванні вектору уваги банку на координацію та контроль усіх аспектів фінансової складової банківської установи з ціллю успішного досягнення намічених оперативних та стратегічних цілей та організацію системи ефективного керування банком (ефективного управління активами та пасивами банку) [32]. Детальніше з основними елементами концепції контролінгу можна ознайомитись на рисунку 3.3

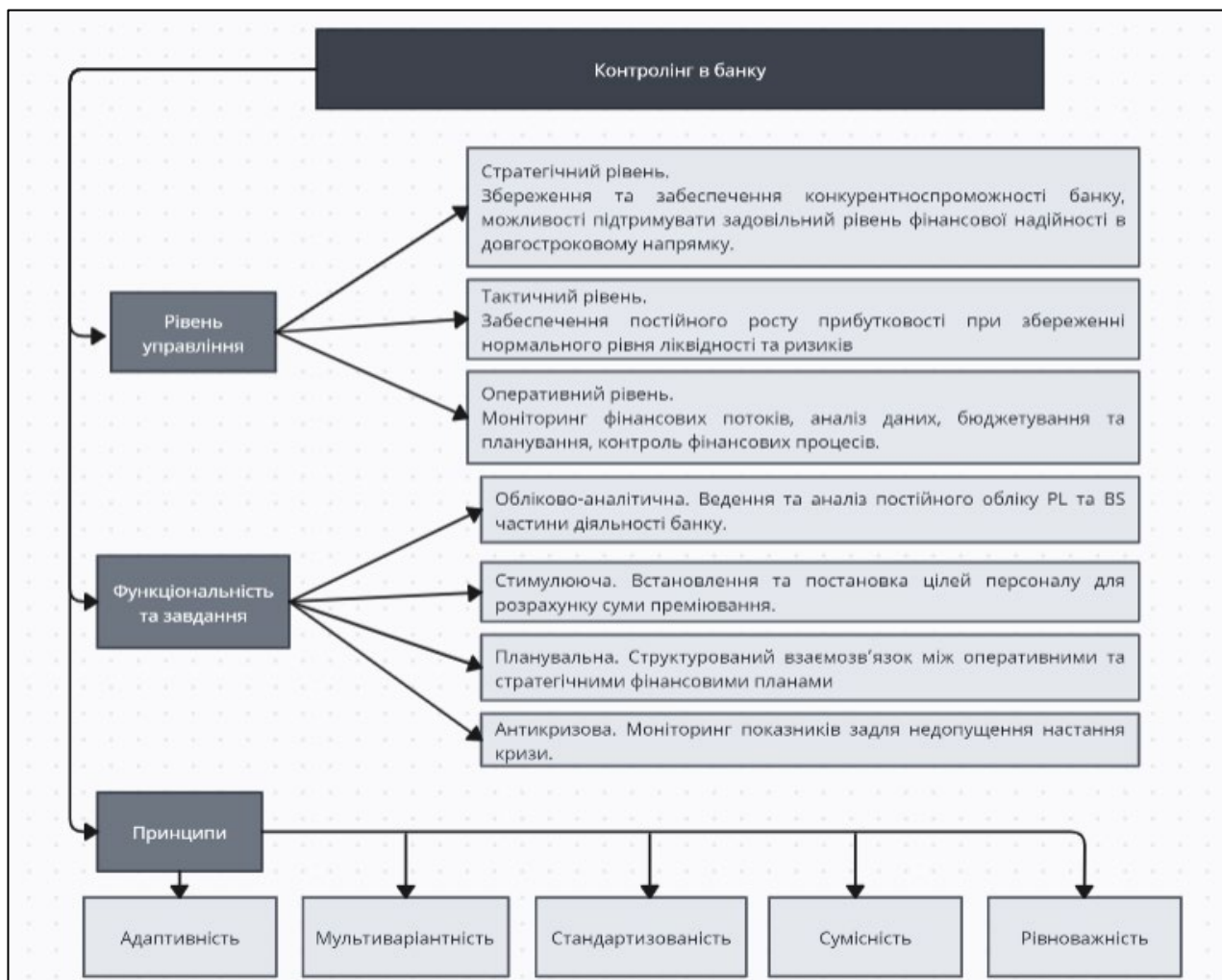

Рисунок 3.3 – Основні елементи концепції контролінгу [32]

Як підсумку варто відзначити, що система управління активами та пасивами банківської установи в контролінгу повинна враховувати динаміку тенденцій економічних процесів у сфері банківської діяльності. Варто звертати увагу на врахуванні рівня складності ринкових взаємовідносин, що включає зв'язки між суб'єктами міжбанківського ринку та між окремими структурними підрозділами банку.

Система управління пасивами та активами банківської установи у розрізі контролінгу зображено нижче, на рисунку 3.4.

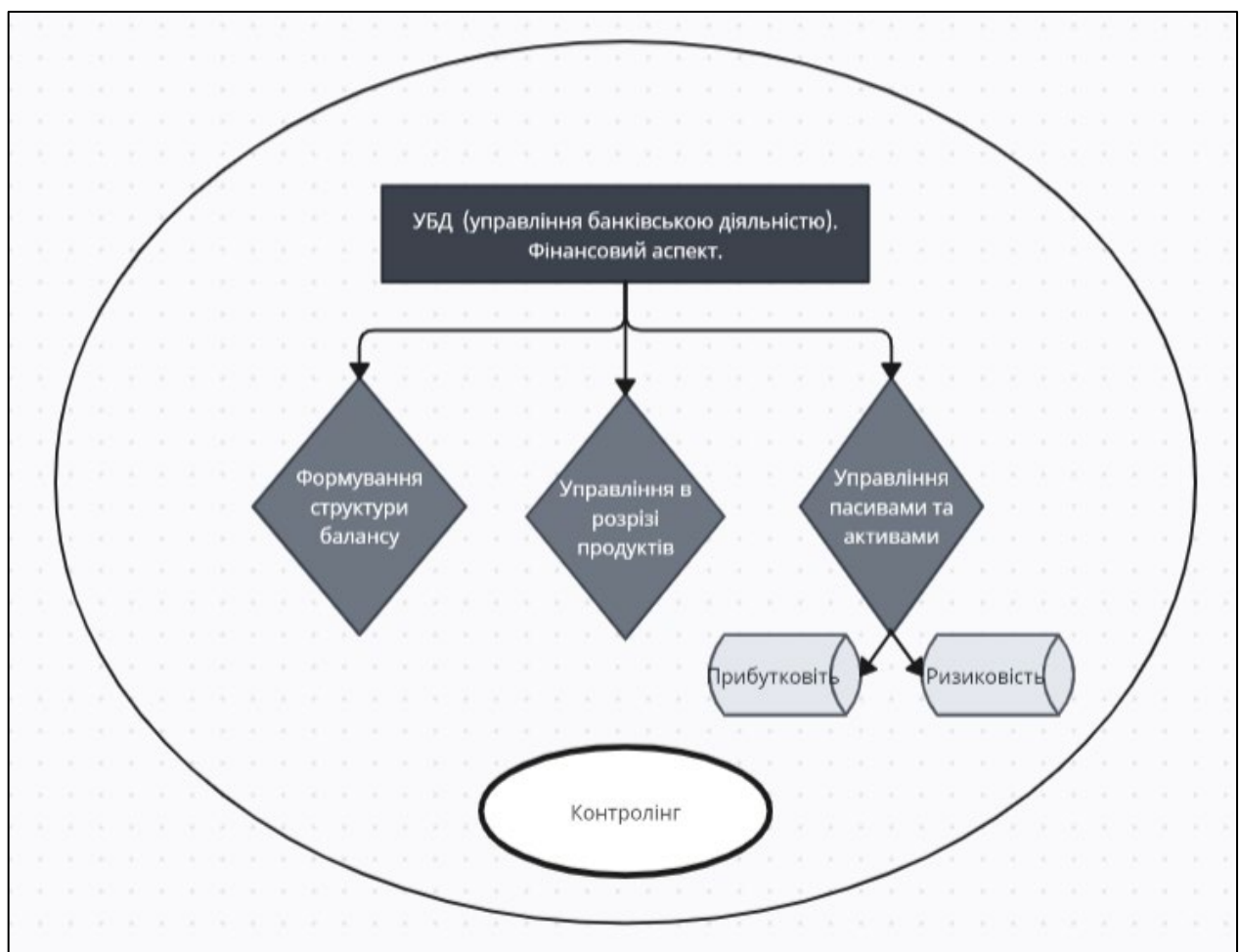

Рисунок 3.4 – Схема управління активами та пасивами банківської установи в межах контролінгу (складено автором на основі [26, 31, 32 та ін.])

Кінцевий результат банківської установи виставляється у форматі бізнес-результатів, які приписуються конкретним центрам відповідальності, їх можна назвати композиціями результатів.

Завдяки дослідженню окремих банків стає можливим визначити та виокремити найбільш проблемні зони, які перешкоджають поширенню конкретних банківських послуг та продуктів. Завдання бюджетування можна розділити на кілька типів. Насправді процес бюджетування охоплює ряд завдань і заходів. З точки зору бюджетування, управління та моніторингу важливих бюджетних показників, а також підготовки фінансового, операційного та загального бюджетів є надзвичайно важливими.

Однією з ключових складових успішної роботи та стійкості банків в умовах фінансової нестабільності є впровадження та застосування концепцій контролінгу. Це є фундаментальною основою для їх ефективного розвитку та функціональності.

Наприкінці варто зазначити, що контролінг – концепція для вищого управлінського персоналу, що націлена на контроль та направлення усіх видів діяльності АТ «Державний ощадний банк України», це дозволяє установі з успіхом досягати поставлених та погоджених фінансових показників банку.

Зі світової практики можемо відзначити, що стратегію успіху банківської установи не можливо дублювати чи скопіювати, ба більше не існує універсальної стратегії для усіх банківських установ. Через це, в банківській індустрії існує надання пріоритетності стратегічному мисленню та умінню впроваджувати та досягати стратегії банку, задля забезпечення ефективності в управлінні активами та пасивами банків [18].

У економічній історії та у практичному застосуванні існує безліч різних стратегій управління активами та пасивами банку. Детальніше про характеристики яких розписано в розділі 1.

Базуючись на отриманих результатах проведеної нами оцінки АТ «Державний ощадний банк України» хотілось би виокремити факт, що даний банк дотримується трансформаційної стратегії управління активами та пасивами. Сутністю стратегії є трансформація обсягів, термінів та видів активних та пасивних операцій банківської установи з метою досягнення намічених цілей. До переваг варто віднести забезпечення оптимальної структури активів та пасивів

банку використовуючи аналіз та моніторинг зміни економічної кон'юнктури ринку. З числа основних недоліків - ефективність цієї стратегії досягається лише в умовах стабільності.

Враховуючи той факт, що на даний момент умови здійснення діяльності банку відбуваються у ситуації максимальної ризикованості вважаємо за необхідне, даному банку подбати про збереження та за можливості підвищення рівня рентабельності активів та збереженні їх ліквідності. Дані показники дадуть змогу у найближчому цвітучому майбутньому посідати лідерські п'єдестали з характерною високо-ефективною стратегією управління активами і пасивами.

Загалом вибір стратегії управління активами та пасивами банку та її подальша ефективна реалізація напряму залежать та корелюють із коректним трактуванням сутності та цілями стратегії, що в свою чергу є основним інструментом при управлінні пасивним та активним портфелем банку.

Отже, в розділі під номером три дипломної роботи розроблено можливі альтернативи та напрямки вдосконалення складників системи управління пасивами і активами АТ «Ощадбанк»

ВИСНОВКИ

Дана дипломна робота з дослідження активності та пасивів банку виконана за матеріалами операційної, фінансової та інвестиційної діяльності АТ «Державний ощадний банк України».

Висвітлено економічний сенс, завдання та поставлені цілі стосовно управління активами та пасивами банку; в ньому обґрунтовуються основоположні підходи з формування механізму управління пасивами та активами банківської установи.

Процес управління активними і пасивними ресурсами банку є багатогранною та складною системою. Основа управління активами та пасивами банківської установи по різному пояснюється в працях світових та вітчизняних вчених в галузі економіки та банківського сектору зокрема. Протягом здійснення управління активами та пасивами вища ланка керівництва банку ставить на меті конкретні завдання, саме вони встановлюють первинні підходи та цілі розвитку банківського бізнесу. Дослідження показало, що лише при реалізації чітко визначених та конкретно окреслених завдань є можливим досягнення ключової мети банку у векторі управління активами і пасивами. Залежно від того, яку мету поставив собі банк виокремлюють певні рівні управління активами та пасивами установи.

Досліджено класифікації основних підходів управління активами та пасивами банку. Разом з тим механізм управління активами та пасивами, а також супутні підпункти, що стосуються взаємодії всіх елементів системи є необхідним для розуміння не тільки експертам відповідної сфер. Враховуючи надзвичайно важкі часи для України та умови війни та супутню геополітичну, юридичну та фінансову нестабільності та конкуренції в цих умовах банкам необхідно забезпечувати нерушимість та стійкість в функціонуванні на ринку банківських послуг. Банки повинні враховувати реалії та використовувати відповідні можливі методи, стратегії та інструменти для управління пасивами та активами банку.

Встановлено, що запорукою стійкості фінансової частини банківської установи є правильний, якісний процес управління активами та пасивами банку. Аналіз структури активів та пасивів, стану системи управління активами та пасивами банку показав, що АТ «Ощадбанк» виявляє доволі високий рівень показників ліквідності завдячуючи ефективній стратегії перерозподілу ресурсів. Разом з тим, у банку наявна узгодженість між активами та пасивами, що забезпечує достатній рівень стабільності фінансового стану банку. Це дозволяє виявити ключові проблеми та недоліки в системі управління активною та пасивною частиною балансу, а також ресурсною базою АТ «Державний ощадний банк України». У ході глибинного аналізу було досліджено сучасний стан та ефективність діяльності сектору банківської діяльності України у 2016-2023 роках; здійснено розбір та досліджено фінансово-господарську діяльність обраного банку за період з 2020 року по актуальні дані 2023 року. 24 лютого 2022 року докорінно змінив життя країни, перевернувши відносно мирні часи центральної, західної та південної частини України з ніг на голову. У роботі проаналізовано, як війна спричинили вплив на балансову складову банку. Варто відзначити, що повномасштабне вторгнення 24 лютого, активувало велику кількість ризиків для банківського сектору.

Жорстка монетарна політика з боку НБУ на початку 2022 року, не зважаючи на рекордно високу облікову ставку, проявила себе у готовності допомагати комерційним банкам для адаптації до умов та боротьби із наслідками війни та поступового відновлення операційної діяльності банків. Станом на 31.05.2023 в Україні працювало 65 платоспроможних банків. На 15 найбільших банків акумулювалось більше 89 % активів. Загалом станом на 31.05.2023 чистий фінансовий результат діяльності банківського сектору України досяг позитивної відмітки. Разом з тим банківський сектор за 9 місяців 2023 року отримав 110 млрд грн. прибутку. Платоспроможні банки за дев'ять місяців 2023 року отримали 109,9 млрд грн. чистого прибутку порівняно з 7,4 млрд грн. за аналогічний період минулого року. Як видно з рисунку 2.3 у 2016-2017 роках витратна складова БСУ перевищувала дохідну, проте з 2018 року у банківському секторі відбувається

позитивна тенденція по відношенню до перевищення дохідної частини над витратною. Коли мова йде про рентабельність капіталу слід відмітити, що у банківській системі України впродовж перших 8 місяців 2023 року цей показник зріс. Станом на кінець 2022 року близько 27% усіх банків України мали показники ROE на рівні менше 0% в той час як за період 8 місяців 2023 року відсоток банків, що мають показники ROE менше 0% був менше 1 %. Також, за період 31.12.2021-31.08.2023 можемо бачити позитивні кількісні зміни пасивів та активів БСУ, як наслідок можемо говорити про зростання ділової активності банківської системи. Обраний для аналізу у даній роботі банк є одним із ключових та системно важливих банківських установ України. У 2022 та першій половині 2023 року банк продовжує займати основні позиції на ринку, а саме посідає друге місце серед українських банків за обсягом активів, а також топ 1 лідер за обсягом чистого кредитного портфеля. Протягом досліджуваного періоду (31.12.2020 – 31.08.2023) активи лінійно збільшувались із 234 млрд грн. станом на 31.12.2020 до 297 млрд грн. станом на 31.08.2023 або на 27% за 3 роки. Структура активів особливо не змінювалась за цей період, найбільша стаття фінансової звітності – Інвестиції, в частині активів, була і залишається на рівні близько половини від усіх активів банку. Інвестиції представлені коротко-, середньо- та довгостроковими державними борговими цінними паперами. Пасивна частина балансу банку, зокрема зобов'язання, станом на 31.08.2023 у порівнянні із 2022 роком збільшилась на 8,5 %. Протягом досліджуваного періоду (31.12.2020 – 31.08.2023) сума зобов'язань зростала у відповідності до росту активів, проте меншими темпами. Основна частина представлена рахунками клієнтів (стокові та поточні депозити), домінуючою величиною були залишки на поточних рахунках. Якщо говорити про власний капітал банківської установи, то слід відмітити, що станом на 31.08.2023 у порівнянні з 31.12.2022 власний капітал збільшилась на 31,8 %, а у порівнянні із 30.06.2021 роком збільшився на 32,0 % та склав 28,862,405 тис. грн.. У структурі капіталу станом на 31.08.2023 основну частку становить статутний капітал, протягом 3-х років змін у частці не відбулося, та статутний капітал залишався найбільшою складовою. Результатом діяльності

банку за 2020-2022 та за 8 місяців 2023 був позитивний чистий прибуток, що свідчить що банк був прибутковим. В акціонерному товаристві «Державний ощадний банк України» діє Комітет по управлінню ризиками. Його задача полягає у здійсненні моніторингу рівнів ризиків, розгляду звітів з ризиковості, і додатково прийняття рішень, що стосуються методів керування ризиковою складовою банку.

Проведений аналіз валютної позиції банку показав, що банк щорічно є предметом впливу валютних ризиків. Ключовим результатом проведеного аналізу є встановлення величини та розподілу валютних ресурсів, що дає змогу оцінити ступінь експозиції банку до коливань валютних курсів.

Структурний аналіз інформацію про можливі напрями вдосконалення елементів механізму управління пасивами та активами банку показав, що існує потреба у подальших діях для оптимізації стратегій розміщення активів для забезпечення максимальної прибутковості при прийнятті ризику на допустимому рівні. Процес управління активами та пасивами банку значною мірою залежить від його фінансової моделі, яка є багатогранною та складною справою. Успішний розвиток і стабільна робота банку в сучасний час міцно базується на його фінансовій моделі. Фінансова модель, яку використовує АТ «Державний ощадний банк України», дає можливість досягнення всіх оперативних та стратегічних цілей, які були визначені та поставлені в процесі управління банком. Досліджено розвиток системи вищого управлінського персоналу з управління активами та пасивами «Державного ощадного банку України» з точки зору контролінгу. У роботі проведено аналіз контролінгу по відношенню до управління активами та пасивами банківської установи. Базуючись на отриманих результатах дослідження кількісної та якісної оцінки аналізованого банку хотілось би відмітити, що АТ «Державний ощадний банк України» вміло використовує трансформаційну стратегію в управлінні активами та пасивами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1) Sinkey Joseph F. Commercial Bank Financial Management in the Financial Services Industry 4th Edition. Macmillan Publishing Company, 1992, 500 p.
- 2) Шинкаренко О. М. Проблемні питання оптимізації структури активів та пасивів. Збірник наукових праць ЧДТУ. 2011. №21. С.45-49
- 3) Діденко Н. Ю. Управління активами і пасивами банку / Н. Ю. Діденко // Актуальні проблеми економіки: теоретичні та практичні аспекти. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпропетровськ, 27-28 січня 2012 року): у 2-х частинах. – Дніпропетровськ.: НО «Перспектива». – 2012. – Частина I. – С. 43-44.
- 4) Азізова К.М., Тисячна Ю.С. Управління активами і пасивами банку: сутність та методичні підходи. Економічний простір. 2016. № 108. С. 112–126.
- 5) Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку : підручник ; 2-е вид., доп. і перероб. Київ : КНЕУ, 2012. 468с
- 6) Rose P. Bank management / P. Rose. – М.: Delo LTD, 1995. – 477 p
- 7) Marshall John F., Bansal Vipul K. Financial Engineering: A Complete Guide to Financial Innovation. New York: Institute of Finance (Publishers), 1992, 728 p
- 8) Литвинюк О.В. Обґрунтування концептуальних підходів до оцінки чинників, що впливають на результат управління активами та пасивами банків. Сталий розвиток економіки. 2015. № 2. С. 311–317.
- 9) Зверук Л.А. Основи стратегій управління активами і пасивами банків. Бізнес Інформ. 2018. № 6. С. 307–313.
- 10) Довгань Ж. Основи комплексного управління активами і пасивами банку / Ж. Довгань. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [ДОВГАНЬ.pdf \(wunu.edu.ua\)](#) (Дата звернення: 01.10.2023)
- 11) Карчева Г. Т. Ефективне управління активами і пасивами – необхідна умова фінансової стійкості банку / Г. Т. Карчева // Науковий вісник ЧДІЕУ. – 2012. – № 1. – С. 240-249.

- 12) Ключко Л. А. Гнучке управління активами і пасивами - необхідна умова забезпечення фінансової стійкості комерційного банку / Л. А. Ключко. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.nvisnik.geci.cn.ua/uk/nissue/item> (Дата звернення: 15.10.2023)
- 13) Корнієнко Т.В. Стратегічне управління активами та пасивами комерційного банку в умовах перехідної економіки / Корнієнко Т.В // Вісник Національного банку України, № 10, 2011 - 14-17 с.
- 14) Литвинюк О. В. Методичні підходи до визначення основних етапів розвитку процесів управління активами та пасивами банківських установ України. Молодий вчений. 2014. № 7 (2). С. 41–44.
- 15) Шварц О. В. Удосконалення інструментарію управління активами і пасивами банку в умовах фінансової нестабільності. Світ фінансів. 2011. № 4. С. 33–39.
- 16) Аналіз банківської діяльності: навч. посіб. / Нац. банк України / Ред.: У.Я. Грудзевич. — К., 2007. — 222 с.
- 17) Зубок М.І. Організаційно-правові основи безпеки банківської діяльності в Україні: Навч. посіб. / М.І. Зубок, Л.В. Ніколаєва. — 2-е вид., доп. — К.: Істина, 2000. — 84 с.
- 18) Операційний менеджмент у банках: навч. посіб. / Нац. банк України / Ред.: Л.М. Хміль. — К., 2007. — 319 с.
- 19) Козьменко С. М., Шпиг Ф. І., Волошко І. В., Стратегічний менеджмент банку: Навч. посібник / Козьменко С. М., Шпиг Ф. І., Волошко І. В. - Суми : ВТД «Університетська книга», 2003. - 734 с.
- 20) Криклій О. А., Маслак Н. Г., Пожар О. М. Банківський менеджмент: питання теорії та практики: Монографія / Криклій О. А., Маслак Н. Г., Пожар О. М. - Суми : ДНВЗ «УАБС НБУ», 2011 - 152 с.
- 21) Blockchain in Finance & Fintech: The Future of Financial Services | Consensusys. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://consensusys.net/blockchain-use-cases/finance/#banking> (Дата звернення: 09.11.2023)

- 22) Фінансова звітність АТ «Державний ощадний банк України». [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.oschadbank.ua/finansova-zvitnist> (Дата звернення: 01.11.2023)
- 23) Рябініна Л. М., Няньчук Н. Ю., Ухлічева Л. І. Банківські операції: Навчальний посібник / За ред. Рябініної Л. М. - Одеса : ОНЕУ, 2011. - 519 с.
- 24) Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс] : – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/>. (Дата звернення: 21.10.2023)
- 25) Нагляд за ринком небанківських фінансових послуг. НБУ [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/supervision/nonbanks> (Дата звернення: 29.10.2023)
- 26) Аржевітін С.М. «Монетарна політика НБУ воєнного періоду 2022-2023 років»: навчальний збірник/ За ред. Аржевітіна С. М. - Київ : КНЕУ, 2023. – С. 150- 157.
- 27) Постанова № 43. Правління Національного банку України. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_08032022_43 (Дата звернення: 30.10.2023)
- 28) Огляд банківського сектору за 4 квартал 2022 року. НБУ. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/banki-v-umovah-trivaloyi-viyni-zberegli-doviru-kliyentiv-visoku-operatsiyu-efektivnist-ta-pributkovist--oglyad-bankivskogo-sektoru> (Дата звернення: 30.10.2023)
- 29) Наглядова статистика. НБУ. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (Дата звернення: 01.11.2023)
- 30) Статистика зовнішнього сектору. НБУ. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (Дата звернення: 03.11.2023)
- 31) Ю. П. Макаренко, А. А. Хоруженко, УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ ТА ПАСИВАМИ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ З МЕТОЮ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ // Інвестиції: практика та досвід/

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпро. – 2017. – № 24. – С. 66-70.

32) Фітас Н. Ю. Економічна сутність управління активами і пасивами комерційного банку / Н. Ю. Фітас. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Nvuu/Ekon/2010_31/statti/4_7.htm (Дата звернення: 03.11.2023)

ДОДАТКИ

Додаток А.

Таблиця А.1. Узагальнення сутності управління активами та пасивами банку.

Автор	Сутність поняття	Джерело
Sinkey Joseph F. (Дж. Сінкі)	це скоординоване управління всім балансом банку, а не окремими його частинами, яке бере до уваги альтернативні ставки процента й ліквідності	[1, с. 392]
Л. А. Клюско	передбачає усесторонню координацію між операціями по залученню і розміщенню ресурсів з метою оптимізації чистого доходу при мінімізації ризику зменшити або втратити ліквідність, ризику недостатності власного капіталу і процентного ризику	[2, с. 2]
Н. Ю. Діденко	Один із ключових процесів управління банком, що охоплює всі сфери фінансового менеджменту, від якості якого залежить ефективність його діяльності та здатність вижити у конкурентному середовищі	[3, с. 43]
К.М. Азізова, Ю.С. Тисячна	Процес цілеспрямованого впливу на банківські активи і пасиви за допомогою вибраних методів чи систем заходів у режимі детермінованої програми (регламенту) задля досягнення поставлених цілей	[4, с. 114]
Л.О. Примостка	скоординоване управління фінансами банку, в процесі якого через узгодження управлінських рішень та досягнення певних пропорцій між активними і пасивними операціями досягається кілька цілей, таких як підвищення прибутку, зниження ризиків, аналіз і контроль над ліквідністю, управління спредом	[5, с. 214]
Rose P (П. Роуз)	відзначає, що управління активами та пасивами полягає у формуванні стратегії та здійсненні заходів, які приводять структуру балансу у відповідність з його стратегічними програмами. Увага зосереджується на методах управління балансом	[6, с. 126]

Marshall John F., Bansal Vipul K. (Д.Маршалл, В.Бансал)	управління активами та пасивами розглядають як спробу мінімізувати схильність цінового ризику за рахунок витримування певних пропорцій між активами і пасивами для досягнення цілей (наприклад, досягнення встановленого рівня доходів) з одночасною мінімізацією ризику банку	[7, с. 189].
О.В. Литвинюк	це складний фінансовий механізм, який включає у себе управління фінансовими потоками банку, який здійснюється через узгодження управлінських рішень та досягнення певних пропорцій між активами та пасивами з метою оптимізації співвідношення між прибутковістю та рівнем ризиків, що виникають у процесі управління активами та пасивами банку	[8, с. 312].
Л.А. Зверук	це один із ключових процесів у системі управління банком, якому притаманні комплексність та стратегічний характер і від ефективності здійснення якого залежить конкурентна позиція банку на фінансовому ринку	[9, с. 309].

Додаток Б.

	Гривні	Долари США	Євро	Інші іноземні валюти	31 грудня 2022 року	Всього
Непохідні фінансові активи						
Грошові кошти та їх еквіваленти	13 629 201	12 302 735	2 145 811	298 965		28 376 712
Кредити, надані клієнтам	60 396 491	18 645 215	4 173 889	-		83 215 595
Інвестиції	101 355 129	35 075 917	6 967 805	-		143 398 851
Інші фінансові активи	415 845	881 965	21 929	34		1 319 773
Всього непохідних фінансових активів	175 796 666	66 905 832	13 309 434	298 999		256 310 931
Непохідні фінансові зобов'язання						
Кошти банків	797	296 523	246 006	-		543 326
Рахунки клієнтів	182 020 681	43 429 806	8 400 827	88 995		233 940 309
Випущені сврооблігації	-	6 041 534	-	-		6 041 534
Інші запозичені кошти	540 865	-	2 135 288	-		2 676 153
Зобов'язання з оренди	392 712	-	-	-		392 712
Інші фінансові зобов'язання	146 974	66 499	780	-		214 253
Субординований борг	-	716 442	-	-		716 442
Всього непохідних фінансових зобов'язань	183 102 029	50 550 804	10 782 901	88 995		244 524 729
Відкрита балансова позиція	(7 305 363)	16 355 028	2 526 533	210 004		
Похідні фінансові інструменти						
Відкрита позиція	(7 305 363))	16 355 028	2 526 533	210 004		
	Гривні	Долари США	Євро	Інші іноземні валюти	31 грудня 2021 року	Всього
Непохідні фінансові активи						
Грошові кошти та їх еквіваленти	9 864 223	5 673 970	3 310 072	153 054		19 001 319
Кредити, надані клієнтам	52 226 617	16 436 347	6 091 122	-		74 754 086
Інвестиції	84 628 369	42 510 698	1 546 972	-		128 686 039
Інші фінансові активи	392 814	64 262	11 807	3		468 886
Всього непохідних фінансових активів	147 112 023	64 685 277	10 959 973	153 057		222 910 330
Непохідні фінансові зобов'язання						
Кошти банків	7 250 335	206 123	151 825	-		7 608 283
Рахунки клієнтів	142 951 639	40 009 907	8 446 346	44 747		191 452 639
Випущені сврооблігації	-	7 908 096	-	-		7 908 096
Інші запозичені кошти	50 740	249 116	2 518 456	-		2 818 312
Зобов'язання з оренди	428 638	-	-	-		428 638
Інші фінансові зобов'язання	62 922	42 923	16	-		105 861
Субординований борг	-	878 960	-	-		878 960
Всього непохідних фінансових зобов'язань	150 744 274	49 295 125	11 116 643	44 747		211 200 789
Відкрита балансова позиція	(3 632 251)	15 390 152	(156 670)	108 310		
Похідні фінансові інструменти						
Відкрита позиція	(3 632 251)	15 390 152	(156 670)	108 310		

Рисунок Б.1. Валютна позиція АТ «Державний ощадний банк України» станом на 31.12.2021 та 31.12.2022 у розрізі балансових статей [22].